

Wienbibliothek im Rathaus

18852

2. Ex

A

MA 9 - SD 25 - 082008 - 21A

Wienbibliothek im Rathaus

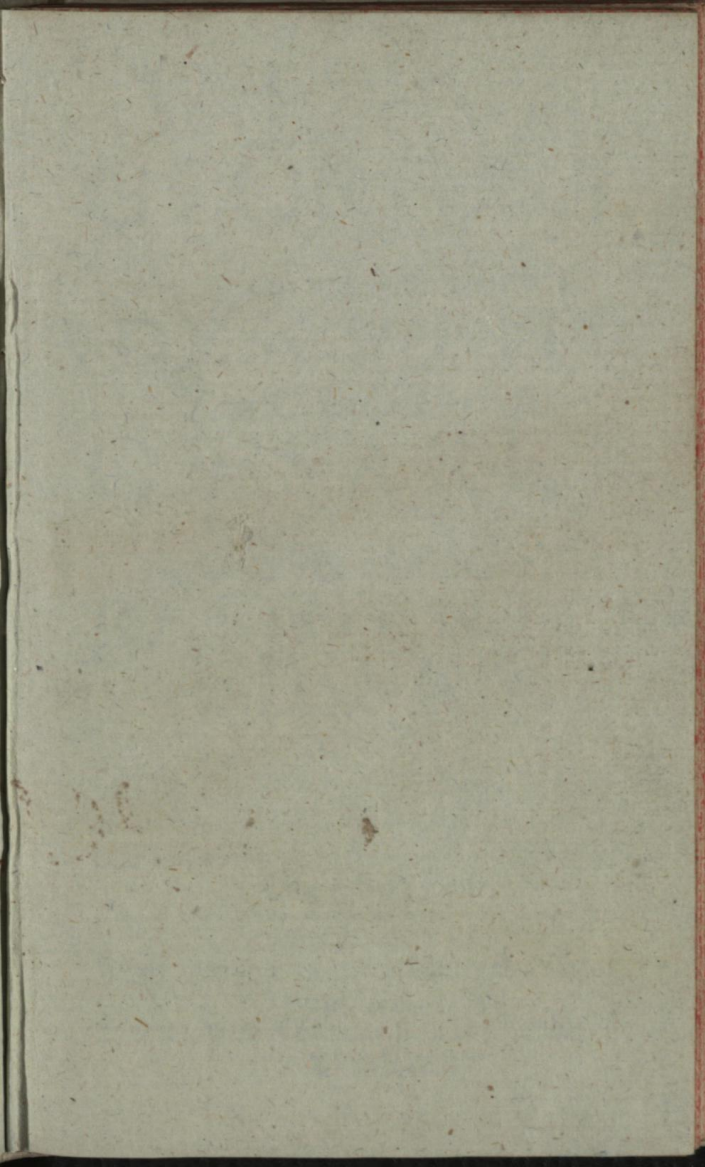
18852

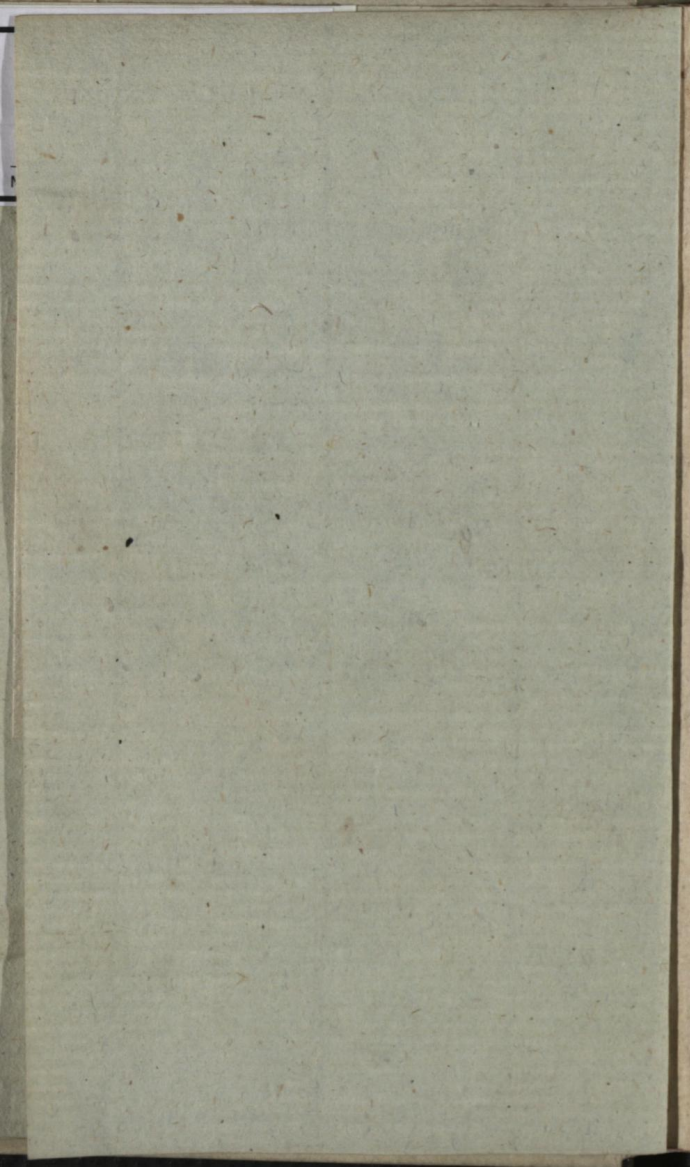
2. Ex

A

MA 9 - SD 25 - 082008 - 21A

VIENNA
GLORIOSA,

ID EST

Peraccurata & Ordinata

DESCRIPTIO

Toto Orbe Celeberrima

CÆSAREÆ

NEC NON

ARCHIDUCALIS
RESIDENTIÆ
VIENNÆ.

UNA

Cum Plateis, Templis, Palatiis,
Ædibus, Ærariis, ac Armariis, omnibus
tam Intraneis, quàm Extraneis sciendi cupidis,
utilissimè in lucem exposita.

VIENNÆ AUSTRIÆ,

Typis Joannis Georgii Schlegel, Universit.

Typogr. Anno 1705.

Prostat apud Adamum Damer, Bibliopolam,
vulgò in Zwetthof.

A 18.852

~~A 246.656~~

2. Ex

Bibliothek
Walter Sturminger

IN 328.454

TITULUS I.

Antiquus Urbis Viennensis Status.

Vienna, de qua nobis sermo est, inter reliquas decorum prærogativas non in minimis numerat, quod ab inmemorabili prorsus tempore sua deducat Exordia, & tot inter rerum vicissitudines, bellorum tumultus, hostium direptiones semper victrix evaserit, & cujusdam in morem Antæi toties prostrata semper fortior, totque post funera velut alter Phœnix gloriosior sit renata; Celebrantur undique Thebæ, & Athenæ, ac propter vetustatem suam honorantur è pulpitis, prædicantur è rostris, publicis in Lycæis dilaudantur, quarum tamen nec disjecta reperiuntur rudera, sed teste Ovidio: *Quid Pandionia restant mihi nomen Athenæ vacua, & inania nomina circumferuntur: ubi tamen à tot sæculis Vienna adhuc integra permansit, & gloriosissimam, qualem oculis cernimus in Civitatem excrevit: si itaque ob solam vetustatem suam jaçantur civitates*
A aliæ,

aliæ, eò quod ut cum Cicerone loquar, antiquitas proximè ad Deos immortales accedat, non parva Civitati nostræ accrescet gloria, quòd Urbes quasque nobilissimas ætate suâ non contingat solùm, sed supercendat. Et verò licet hac in re nil certi statuendum putem, cum ipsi inter se, quorum de hoc decernere intererat Authores dissentiant, unanimi tamen cum illis sensu pronuntio, Antiquissima Viennensis Urbis esse primordia. Testantur hoc vetusta prorsus monumenta nostro adhuc sæculo Viennæ reperta, ac ad Lazii in annotationibus lib. I. Chron. Vien. cap. I. adducta, in quibus anni à mundo condito 2550. 3899. 4016. &c. Cum diversis Urbis nominibus Hebraicis litteris, quæ tamen nomina in allatis litteris non reperi, legebantur insculpti, quæ tempora si cum temporibus combinentur, Viennam centesimo octavo circiter anno post Egressum Filiorum Israël ex Ægypto jam floruisse compertum habebimus. Bina autem à Lazio in præfatis annotationibus adducuntur monumenta ipsa in Urbe Viennæ reperta, ex quibus unum solùm adferre placuit curioso antiquitatis Lectori.

Schalem Bar Baruch Venikbar Caph Beth
Tebeth

Meberith Olam Daleth Aleph Jod Vau.

Quod Monumentum Latine sic legitur:
Salem Filius Rabbi Baruchi sepultus est vigesimo secundo Decembris, à creatione mundi quater millesimo decimo sexto. Testantur
etiam

etiam antiquitatem ejusdem Scriptores alii gravissimi, quibus accedit Æneas Sylvius, & Sabellius, qui ex Plinio & Ptolomæo ostendunt, Viennam prius Flavianam, Flavium, Vianam, Galbianam, & Juliobonam dictam, quæ prima nomina Urbi à Tito Appio Flaviano Prætoræ Cohortis sub Imperatoribus Galba & Vitello imposita fuisse ex Cornelio Tacito deducunt, quod ex subjecta inscriptione, quæ Flavianæ Cohortis sub decima Legione his verbis meminit (L. Valerio prisco Viennensi Præf. II. Con. Coh. Duar. Tertiæ Thra. & secundæ Aquitanor. subintellige) Præf. Trib. leg. X. Fretens. Præf. alæ Flavianæ Præf. Fabro loc. sepulturæ D. D. publicè datus, non sinè probabilitate colligitur. Quæ inscriptio Lazio teste sic legenda est: Lucio Valerio Prisco Viennensi Præfecto bis Consuli Cohortium duarum tertiæ Thracum, & secundæ Aquitanorum Præfecto, Tribuno Legionis decimæ Fretensis, Præfecto Alæ Flavianæ, Præfecto Fabrorum, locus sepulturæ Decreto Decurionum publicè datus.

Quod si hæc fortasse alicui minus verosimilia viderentur, certius est Viennam prius Vendum, vel Vendobonnam, uti Aurelius Victor in vita Antonini Imperatoris Author est, aut Vindobonnam teste Beato Rhenano, & Strabone fuisse à Romanis, qui eam condiderunt appellatam, quæ omnia magis confirmant monumenta alia annis abhinc non multis prope Viennam reperta, quæ Civitati Vindonnæ no-

men imponunt, & insuper decimæ Germanæ Legionis Fabianæ cohortis meminerunt, quæ fufius in Lazio L. 1. Chron. Vien. C. 3. & l. 2. Specul. Hon. Dom. Austr. C. 1. invenies. Unde etiam civitati postmodum à Fabiano, ejusque cohorte nomen Fabiana datum, quod denud à Majoribus nostris corruptum, Bianna, & tandem Bienna, ut cum Lazio C. 4. loquar, pronunciatum fuit: quorum fidem faciunt in Codice quodam vetusto, & ante ducentos circiter, uti ex Characterè colligitur manu scripto, hæc verba: *Vienna tempore S. Severini* (erat hic Austriæ Apostolus) *vocabatur Fabiana.* Quibus à verbis non leve fundamentum deducitur, Vienne jam tunc floruisse, & orbi ob Romanorum potentiam fuisse formidandam, ac plurimas civitates quantumvis florentissimas nobili vetustate anteire.

Ne tamen in una vetustate Urbis gloriemur, cum rebus etiam exiguis diuturnis esse quandoque liceat, Urbs hæc jam à primæ ætate sua, quod adhuc nostris est temporibus, Romanorum Imperatorum sedes præ aliis fuit delecta, ac Imperatores sui Incolas Julium, Octavianum, Augustum, Tiberium, Claudium, Drusum, Cajum Cæsarem, Galbam, Vespasianum, Nervam, Trajanum, Marcum Aurelium, Pertinacem, Septimium Severum, aliósque plures numeravit, qui tempore sat longo opportunitate belli cum finitimis populis hac in Urbe subditis jura dictabant, & imperia moderabantur, quæ

quæ certa jam erant futuræ gloriæ, quâ Vienna olim triumphatura est, præſagia, & monumenta. Vide de his Specul. Hon. Dom. Austr. l. 2. c. 1. & Lazii l. 2. c. 1. Et licet sæpius Martis infani impetu fuerit prostrata, nunquam tamen evelli ita potuit, ut non in caput, & Principem Urbium, qualem nunc miramur, excresceret, ad eum planè modum, quo quandoque suo sub cinere latitans favilla ad tempus deliteſcit, quæ nihilofecius leni excitata flamine in tantum erumpit incendium, quod summis etiam, ac angustis palatiis supremum exitium minitatur. Ne verò in immensum oratio decurrat, non hîc, quod Cornelius Tacitus de amore German. fuſius diſſerit, nobis mens est describere turbines, & prælia, quæ gentes variæ adverſus Germanam fortitudinem ſuo sæpius damno attentârunt, neque primas Urbis hujus vicinorumque locorum direptiones depingere, quibus succumbere quandoque invictam alioquin Urbis noſtræ potentiam erat neceſſe: quid enim tam forte unquam fuit, aut eſſe poterit, quod non eventu aliquo ſi non omninò, ad tempus tamen fuit ſuppreſſum. Non primam mundi faciem diluvio univerſali deletam, non Monarchias quaſque potentiffimas ab aliis devictas in exemplum adferam, quotidiana experientia creatas res omnes perpetuò non eſſe ſibi conſtantes, abundè ſuper declarat. Illud certò prodigii, & summæ gloriæ loco ducendum eſſe exiſtimo, Viennam, licet ad tempus obſcurata,

tam, nunquam tamen fuisse deletam, ut non copiosiore lumine orbi fulgeret, & posteritati. Licet enim communi reliquis excidio Bellonæ incendium etiam hanc Urbem nostram involverit, & splendorem illius quingentis annis, (tanto enim tempore deserta permanfit) oculis posterorum eripuerit, aurum tamen imitabatur, quod purius ex igne, quam intrârat, egrederetur: Nam cum hac de causa Marchiones Austriæ (nondum enim Archiduces nominabantur, sed tempore Friderici II. uti Cuspiannus, Münsterus, & Lazius autumant, Austria Archiducatus dicta est) Melicii, qui locus tum temporis Austriæ Metropolis erat, residerent, Leopoldus Pius, Sanctorum postea Catalogo adscriptus, devictis Hungaris, & ex Austriæ finibus eiectis secundo Danubio descendens, Aulam sibi ad apicem montis Cessi extruxit: nondum Vienna suis à ruderibus erat effossa, sylvestres arborum tapetes adhuc locum incultum retinebant, & unicum solum arbuta inter Venatorum erat receptaculum, quod vicinæ illi nomen vulgò **Pürckhoff** (cujus in memoriam Leopoldus I. Aug. Rom. Imp. anno 1670. supra tectum aulæ suæ cervum, & Venatorem ex Lamina cuprea poni curavit) imponebat: cum successu temporis evelli arbores, & similia plura tuguria ædificari cœpta, donec ex aulæ primoribus quidam Majores condere domos, & Henricus II. Leopoldi Sancti Filius decimo quarto regiminis sui anno Vien-

nam

nam incolere, & in Urbem formari mandaret: restat adhuc hodie ipsa in Urbe truncus quidam arboreus ferro circumdatus ad domum quandam, quam vocabulo communi beym **Stoc** in **Lysen** nominant, qui in memoriam manet relictus. Desinebatur verò Urbs ipsa angustiiori longè termino, ac modo miramur, neque ædificiis tam copiosis, neque districtu tam amplo extendebatur, siquidem Monasterium ad Scotenses dictum, plateæ Dominorum, Carinthiaca, Pistorum, Forum altum, Aula, **Wolzeil/Graben/** Gradus B. V. & quidquid vicinia illa includit, nullo adhuc Civitatis muro comprehendebantur: donec eam Leopoldus VI. cognomine Virtuosus, splendidis ornari ædificiis, Mœniis cingi, & propugnaculis muniri, ac ità fecit ornari, ut jam iterum adversus fidei, aliósque hostes firmissimum præsidium, Mercimoniorum diversorum Emporium, florentissimarum sex Nationum Germanæ videlicet, Hungaræ, Italæ, Bohemicæ, Polonicæ, & Sclavonicæ commune hospitium, & Imperii tandem Romani, ac ipsius mundi effecta sit gemma, & ornamentum.

TITULUS II.

Moderna Urbis facies, situs, & munimenta.

QUamvis plurima sint, eaque non exigua, quæ Urbem nostram amabilem civibus, mirandam exteris, jucundam amicis, formidandam hostibus, orbi denique universo celebrem reddere possint, non tamen ultimo censendum loco autumo, quæ ab aliis, inter prima numerantur, situm amœnum, & munimenta; quemadmodum enim ex cortice nucleum, ex foliis arborem, ex floribus fructum, ex indice bene ordinatum horologium, sic ex his internum splendorem, & magnificentiam ejusdem licet conjecturare; quæ si vera sunt, uti negari non possunt, Viennam Urbium Principem, supra astra collocandam nemo est, qui diffiteatur. Ut autem quod tractandum suscepimus prosequamur, cum id secundum meritum Civitatis hujus non possimus, pictores eos imitabimur, qui opus aliquod, dum vivis coloribus exprimere non valent, illud sub umbra constituunt, aut nocte aliquâ contectum proponunt aliis, ut vel sic se impares tanto oneri etiam inviti fateantur: Ità nos cum nativum Urbis hujus splendorem, quantus in se est, ob oculos aliis ponere nequeamus, rudiori calamo, quasi nubeculâ quapiam eundem contegentes fateri non pudet, majorem esse Urbis Majestatem

rem quàm verba, quibus eam describere adla-
boramus.

Vienna itaque Austriæ Metropolis Ger-
manique Imperii sedes illam hætenus induta
est Majestatem, ut si eam cum vetere conferas,
Viennam intra Viennam cum Diogene vel ac-
censis facibus scrutarêre; ita enim magnitudi-
ne, decore, potentiâ, fortitudine, aliisque do-
nis, & dotibus semetipsam transcendit, ut non
illam, sed aliam, prorsus esse profitereris: Et
quamvis situm, quo antehac gloriabatur, amœ-
nissimum nunquam mutaverit, nec in aliud
translata solum pristinam stationem reliquerit,
magno tamen dilatata circuitu in eam excrevit
vastitatem, ut maximis Orbis Civitatibus,
quemadmodum in fine demonstrabimus, non
comparari modò, sed anteferri posse videatur.

Sita est autem Urbs nostra septentrionem
versus loco salubri, & plano, ac ventis, qui fre-
quentes aërem, quod sanitati conducit pluri-
mum, serenent, pervio: A dextris Danubio flu-
viorum Germaniæ Principe defenditur, quem
60. minores, navium tamen feraces amnes,
quasi totidem tributarii reguli sui accessione lo-
cupletant. Et quamvis non integro alluatur
flumine (illud enim medio circiter ab Urbe mil-
liari cursum suum tranquillâ Majestate prose-
quitur) tantum nihilominus sui ad rubram tur-
rim profundit alveum, ut nisi aut caloris vehe-
mentiâ, aut nimiâ aëris siccitate præpediatur,
integra etiam navigia patiatur, quæ alioquin in

disiit ad lapidem pago, à Nucibus vulgò *Nuß-*
Dorff dicto morari, aut alto Danubio defluere
coguntur. Terram habet omni ex parte fru-
ctuum, frumenti, viniq̄ue feracem, quæ tanta
in copia colonorum compensat labores, ut in
vicinas etiam Provincias cum magno earun-
dem commodo, & nullo Austriæ dispendio di-
strahi possint, & divendi, ad quæ non modicum
conferre videntur clemens influxus siderum, &
climatis moderata temperies: nam si Clavio
credimus, secundùm cœli dimensionem in ta-
bulis Geographicis juxta longitudinem habet
37. gradus, 45. minuta, juxta latitudinem verò
48. 20. minuta continet, quæ poli constitutio
neque frigoris excessum in hyeme, neque
abundantiam caloris in æstate, sed temperatas,
benèque ordinatas anni partes invehat, & in-
volvatur esse necesse. Et quemadmodum situs hic,
lociq̄ue jucundus intuitus Incolis, civibûsque
gaudium & immunitatem, ità non minorem
adfert invidiam hostibus, & externa Urbis fa-
cies ad omnem hostilem impetum retunden-
dum abundè provisa. Circundant illam muri
firmissimi; quos olim Leopoldus V. uti supe-
riori titulo recensuimus, adhibitis ad id 50000.
Marcarum auri, quas à Richardo Angliæ Rege
ob irrogatam sibi in terra sancta contumeliam,
dum Viennæ caperetur, acceperat, primò ædi-
ficari, & turribus quales adhuc ad portam ru-
bram videntur muniri, quod Cuspien. de Cæsare
sub Henrico VI. ad annum circiter 1192. fa-
ctum

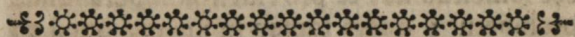
Etum fuisse, ac adhuc à se lapideas Leopoldi Ducis, & Richardi Angliæ Regis statuas in exteriori muro ad portam rubram locatas cum annexa subscriptione, quæ tamen injuriâ temporis destructa legi amplius non poterat, visas fuisse affirmat: Hi muri successu temporis ad artis regulas melius à variis gloriosæ memoriæ Imperatoribus præsertim Ferd: I. II. III. & regnante Augustissimo Cæsare Leopoldo I. uti incisæ lapidibus exhibent litteræ, propugnaculis majoribus duodecim, & minoribus undecim cocto ex latere, & quadris ad radicem, ac angulos lapidibus, viis occultis, fossâ secundum proportionem profundâ & latâ, quæ si opus sit pro libito potiori ex parte aquâ impleri possit, palis arctè circum circa conjunctis, & omni ad hostem arcessendum apparatu ita defensi sunt, ut concordi omnium quotquot fortitudinem Urbis aut considerârunt, aut damno suo experti, consensu, inter primaria Orbis munimenta Vienna jure merito possit collocari. Habet autem præter II. Revelinos propugnacula, ex quibus in castra hostilia horrendum detonare queant tormenta, majora duodecim: Aquaticum, seu Hydragogicum, Braunianum, Stubense, Biberianum, Civicum seu Sambucum, ad rubram Turrim, Novæ Portæ, Propugnaculum, vulgò die Ellend/ Melicense, Löbelinum, Palatinum & Carinthiacum. Portas quod attinet Urbs universa 6. continet arcibus, & fornicibus insignes, advenisque & aliis è Regionibus adven-

adventantibus peropportunas, quæ ad 40. pluresque pedes sua in longitudine extensæ vel solæ ad hostiles infringendas vires sufficerent: Et ut à primaria quæ ab Aula Cæsarearum, Regiarumque Majestatum, Aulica nominatur, incipiamus, ea Occidentem respicit, viamque in Noricum Ripense, & Imperium ostendit. Altera majoribus nostris Hortensis nunc Scotensis dicitur, ob insigne quoddam P. P. ex Ordine D. Benedicti ad Scotenses de quibus plura alibi, Monasterium, portæ illi vicinum; Occidentem inter, & Septentrionem hæc sita est, illisque percommoda, qui adverso Danubio in Superioris Austriæ Partes proficisci desiderant. Sequitur hanc porta alia, ad Septentrionem posita ob commoditatem littoris ante annos paucos ab Augustissimo Imperatore Leopoldo erecta, & ob id porta nova appellata, à qua passibus circiter ducentis distat porta ab adstantibus rubris Turribus rubea nuncupata, sita est Septentrionem inter & Ortum ac in Bohemiam, Poloniam, Moraviam, transeuntibus inservit. Stubensis ad Ortum posita Hungaros venientes excipit, & vicissim in vastum Hungariæ Regnum euntibus commoditatem omnem exhibet. Ultima tandem cui à Carinthiæ Provincia Carinthiacæ nomen impositum, ac meridiem versus ædificata est, quidquid ex Styria, Carinthia, Carniolia, Italia, &c. Viennam devehitur suo transitu recipit: Cæterum ne qua vi, aut fraude per aliquam harum hosti aditus pateat, so-

ler

lertibus vigiliis, quæ in horas singulas militibus aliis, ac aliis tam diebus quàm noctibus sibi succedentibus renovantur, vigilantibus circum per mœnia custodibus, statutis claudendi, aperiendique pro temporis diversitate temporibus, providâ Centurionum, aliorumque, quibus incumbit officialium curâ, & tandem paternâ illius sine quo vigilatur frustra, Numinis videlicet sollicitudine, & providentiâ superabundè prohibetur; quem tamen in finem, quod ad hunc titulum referendum judicavi, amplissima ipsa in Urbe, præter copiosa militum receptacula 3. sunt erecta armamentaria, quorum vel unum Cæsareum ad 30000. Cataphracturâ ferreâ armare, plures multò sclopis, hastis, ensibus, bipennibus aliisque militari apparatu, tam contra hostiles insultus, quàm apertis in certaminibus potest munire ita, ut formidandum hostibus exercitum ex hoc uno velut ex equo Trojano possit educere, qui innumeris tam minorum scloporum, quàm tormentorum Mortariorum, aliarumque ænearum fistularum impetat inimicas vires viribus, cladibus labefactet. Alterum itidem Cæsareum Arsenalè dictum naves varias continet, quibus si opus foret per Canalem ex Danubio ad mœnia introductum erumpere milites, hostesque tam terrâ, quàm aquâ aggredi valerent. Tertium armamentarium Civitatis proprium, & ob id civicum appellatum non procul à domo Professa, præter magnam tormentorum, & mortariorum copiam

piam innumeram aliorum armorum habet multitudinem, quæ multa millia hostibus objicere potest intuitu solo formidandorum, ut vel ita prodigii loco habenda sit Civitas afforis tam bene munita, intus armis, & bellico apparatu, qualem justus etiam & ad 100. vel plura millia excurrens non expleat exercitus, tam abundanter provisâ.

TITULUS III.

Interna Urbis constitutio Templorum ædificia, & quid in iis videndum.

Tanta fuit apud Ethnicos, & Barbaros æquè ac Christianæ fidei Cultores in Deum Superosque pietas, ut nullam ferè gentem reperias, quæ non Deos suos, & quæ à majoribus nostris accepit Numina angustis templorum structuris duxerit esse celebranda, hinc tot per Orbem Universum splendidæ, ac à sola magnificentia sua, & sumptibus notæ posteritati moles, quas immensis propè thesauris Sesostris in Ægypto, Semiramis Babylone, Delphis Agamedes, & Trophonius, Romulus, Numa, Ancus Martius, Tarquinus, & alii Romæ Amazones, ut volunt Solinus, & Mela, vel ut Pausanias, Græsus Ephesiis, aliique aliis in locis extruxerant: hinc nostro adhuc ævo tot stupen-

penda mundo spectacula, quot à summis Pontificibus, Coronatis verticibus, fidei Catholicæ firmis præsiidiis, veri Dei gloriæque divinæ Zelosus profusà liberalitate prostant monumenta. Taceo antiqua tempora, prætereo Felices, Paschales, Hilarios, Symachos, Bonifacios, aliisque Ecclesiæ Pastores, fileo Constantinos, Heraclios, Justinianos, Basilios, Clodovæos, Dagobertos, nota à pietate posteris nomina, longisque è regionibus petita: Austriacæ Domûs Viennensem per Urbem Deo, Divisque erecta odæa loquuntur Religionem, eamque vel multo sermone sufficienter deprædicant, actinnientibus campanis ad ultimam usque Thulen unâ cum sono Urbis nostræ provehunt gloriam, & Majestatem. Et ut templis illis quibus ob jurisdictionem, quam habent, primas deferre oportet, partes præcipuas concedamus, 4. numerantur Parochiales per Urbem Ecclesiæ: S. Stephani Cathedralis, ad gradus B. V. ad S. Michaëlem, & ad Scotenses: in his pastoralia exercentur munia, & tam vivis, quam mortuis ex proprio cujusvis jure, & munere subvenitur.

Prima dignitate omnium reliquorum est Cathedralis S. Stephani Ecclesia, quæ ut refert Lazius anno 1140. in honorem omnium SS. ab Henrico primo Austriæ Duce S. Leopoldi Filio exstructa, parvum prius, & angustum extra Civitatis mœnia tempellum erat, quod Rudolphus IV. anno 1360. postquam jam 20. annis prius, anno videlicet 1340. à Remberto Passa-
vien-

vienſium Epifcopo Dominica in albis, quo die
etiam quot annis templi illius celebratur
dedicatio, in honorem S. Proto-Martyris Ste-
phani ſolemni ritu eſt conſecratum, in Cathe-
dralem evehit Eccleſiam, arcubus, fornicibus,
lemnifcis, ac turris fundamento poſito magis
exornavit, Præpoſito, & 24. Canonicis, quibus
ſufficientes pro decore proventus addidit, illu-
ſtrius, & ſplendidius reddidit, ac effecit, quam
turrim deinde pro pietate ſua Albertus III. &
tandem Albertus IV. ædili Antonio Pilgraben
anno 1400. abſolvit, & amplitudine, elegantiâ,
fortitudine, altitudine ad eam redegit Maje-
ſtatem, ut inter primaria monumenta recen-
ſeri, & ut cum Lazio loquar Orbis miraculis
adnumerari mereatur. Templum hoc mole
ſua augetur eſt, ac omnia reliqua Urbis ædi-
ficia ſuperſcendit, lapidibus quadris forinſecus
ædificatum, coctis lateribus, coloris diverſi,
qui ſole ſplendente ita lucem retundunt, ut
oculos etiam à longè intuentium fulgore ſuo
perſtringant totaliter tectum: Altaria nume-
rat 33. Organa 5. in latitudine pedes ordinarios
complectitur 76. in longitudine 120. memora-
bilia, quorum quæpiam ſuo dicentur loco mul-
ta continet. Turres habet binas 34. Orgyis à
ſe invicem diſtantes, quarum altera 460. & di-
midium pedem, uti ex diſenſione Nicolai Roſ-
ſytko, qui eam conſcendit, & ſtellam cum lu-
na ex eadem depoſuit, habetur, alta eſt, moles
certò tanta, quæ & aſpectu jucunda, & magni-
ficen-

ficentiâ suâ excellens est. Altera adhuc imper-
fecta ac ab Alberto V. anno 1412. inchoata,
suam ad perfectionem ob artificis, qui eam in-
ceperat, mortem præmaturam, ac sui Magistri
astu, ut ferunt, positis quibusdam, quasi musci-
pulis, procuratam, deduci non potuit, quamvis
ad annum usque 1507. sæpius id fuerit attempta-
tum. Continet hæc Campanam majorem, quæ
à puella 10. circiter annorum per quoddam ad id
factum instrumentum, quod adhuc hodiè in-
tra tectum Templi asservatur, attracta fuit, li-
cet campana 202. Centenarios, & 5. libras suo
pondere contineat.

Secunda Ecclesia ad S. Michaëlem dicta, antè
años 400. circiter à pia quadam domina ædifica-
ta, ob specialem quo in S. Michaëlem ferebatur
affectum, primò à Rudolpho III. & Ottonè I. Al-
berti primi filijs ad Chorùm usque prolongata,
& Parochiali jure donata fuit: addidit postea
Chorùm anno 1350. Albertus II. Ferdinandus
II. eam RR. PP. Clericis Regularibus S. Pauli,
vulgò Barnabitis vi Juris Patronatûs unâ cum
privilegijs omnibus, & Jurisdictione Parochiali,
quam ad annum usq; 1626. Presbyteri sæculares
administraverant, consignavit, uti Marmor, quo
in signum gratitudinis hæc leguntur insculpta,
in choro positum clarè exhibet.

Tertia est Ecclesia, & Monasterium insigne
ad Scotenses dictum, ac ab Henrico I. quem
etiam post mortem suo recepit gremio, 1150.
in commodum peregrinantium in terram san-

Etiam Scotorum ædificata, ac postea anno 1158. in Abbatiam, & Parochiam redacta.

Quarta Ecclesia Parochialigaudens Jurisdictione à Passaviensium quodam Episcopo anno 1154. ædificata est, & à gradibus B. V. nomen accepit, subjecta est hæc Diocesi Passaviensi, proprio gaudet districtu, & Episcopi Passaviensis qui ibi residet, officiali.

Numerat autem Viennensis Civitas præter Ecclesias præfatas adhuc alias quàm plurimas, quas inter ob vetustatem, suam præ reliquis memorandæ videntur binæ. S. videlicet Ruperti, & Apostolorum Principis Petri in medio Urbis sita. Illa año Christi 640. à Gudibaldo, & Gilarico Presbyteris in honorem S. Ruperti extracta, omnium Viennensium prima habetur, & antiquissima, Lazius tamen l. 2. Chron. Vien. c. 2. ex Hist. vit. S. Severini binas alias, unam S. Joannis Baptistæ, alteram SS. Martyrum Gervasii, & Protasii anno Christi 470. erectas fuisse memorat, locum tamen ubi steterint, aut quando defecerint, non recenset. Ista verò à Carolo Magno anno post Christum natum 882. erecta, prima Urbis hujus Parochia fuit denominata: digna utraque, ut in suæ vetustatis nobilitate conservetur ulterius.

Alias quod attinet Regularium Ecclesias, quæ plurimæ sunt, & florentissimæ, eum servabimus ordinem, ut in primis virorum, postea sacratarum DEO mulierum ordine Alphabetico
bre-

brevissimo, quo poterimus, calamo mentionem faciamus.

S. Annæ nunc Templum & Domus probationis Tyronum Soc. Jesu in agnomine sibi platea ad latus Carinthiacæ situm, prius angustum Sacellum domui annexum erat, à Domina quæpiam anno 1320. in beneficium Peregrinorum ædificatum: habitârunt in ea primò Societatis PP. Viennam à Ferdinando I. Romanorum Rege vocati anno 1551. Postquam verò an. 1554. PP. Carmelitarum Monasterium, ubi nunc Domus Professa est, eisdem traditum fuit, Sacellum hoc, & domus in usum Equestris Ordinis S. Stephani cessit tam diu, donec 1626. pro commutatione Seminarii (erat hoc Domus illa, quam nunc Legati Pontificii incolunt) denuò in PP. Societatis potestatem traditum, & pro Novitiis probandis aptè ædificatum fuit, uti adhuc hodie videtur.

S. Augustini Ecclesia Ottonem nominis hujus primum, fundatorem agnoscit, qui illam anno 1339. inchoavit, adjunctum fuit postea à Friderico Pulchro Romanorum Imperatore. Monasterium celebre, quod acciti ex loco quodam suburbano Præter dicto, ubi prius habitaverant, RR. PP. Ordinis S. Augustini Discalceati, secundùm Ordinis sui consuetudinem ædificârunt, quia verò Templum hoc Aulæ ipsi est contiguum, in Templum Aulicum electum est.

RR. PP. Ord. S. Francisci Minor. Templum S. Crucis, & Conventum habent penes

domum Provinciae Statibus deputatam, his Fridericus II. Dux Austriae anno 1224. Sacellum cum habitatione concessit, quibus Ottocarus Bohemiae Rex pro majori aedificio fundamenta posuit, & Templum à S. Cruce nominare voluit, post mortem cor illius hic depositum quiescit, & à Blanca Rudolphi III. Ducis Coniuge, ac Elisabetha Friderici III. Romanorum Regis Consorte opus totum est absolutum.

S. Dorotheae Templum, & Canoniam ab Alberto II. Austriae Archiduce inchoata à Rudolpho IV. in honorem S. Dorotheae anno 1360. absoluta fuit: Mansit 54. annis sub administratione Presbyterorum saecularium tanquam privatam beneficium, donec vocatis ex **Dürnsstein** RR. DD. Canonicis Regularibus S. Aug. & in debitam formam redigeretur, & in Canoniam formaretur, anno videlicet 1414. à R. D. Andrea Planck Parocho in Goës.

S. Francisci Templum & Monasterium à Matthia Rom. Imp. & Anna Coniuge eiusdem in ipsa Civitate ad novum forum, in quo post mortem eorum Corpora quiescerent, RR. PP. Capucinis est decretum, sed primo post utriusque obitum anno videlicet 1631. perfectum fuit. Asservatur hic Thesaurus ab eadem pietissima Domina Templo huic destinatus, & ob eximias Sanctorum reliquias verè pretiosus. Corpora Defunctorum an. 1633. à Monasterio Regio, ubi deposita erant, huc solenniter translata sunt, ubi etiam ad praesens tempus defun-

Æta Archiducum Austriæ corpora sepeliri consueverunt.

Templum, & Monasterium RR. PP. Ord. S. Francisci ad S. Hieronymum dictum, à Domino Conrado Holzer, Urbis hujus Consule in commodum pœnitentium mulierum sub D. Hieronymi Patrocinio extructum fuit. Cum verò fœminarum istarum numerus indies cresceret, & ad unam omnes morerentur, Copia verò Patrum augetur quotidie ita, ut Templum, & habitatio ad S. Rupertum, ubi priùs habitaverant, eos vix caperet, circa annum 1589. ad locum istum sunt translati.

Monasterium, & Templum ad S. Mariam Rotundam dictum RR. PP. ex Ordine S. Domini, quod è regione Collegii situm est; primò à Leopoldo V. Austriæ Duce anno 1190. uti refert Lazius l. 2. Chron. Vien. c. 2. postquam ex Asia Victoriis, & spoliis hostibus ereptis clarus, & Richardi Regis Angliæ multâ insigniter fuit ditatus sub auspicio, & favore Beatissimæ Virginis in usum Templariorum erectum fuit, quibus expulsis Leopoldus VIII. Archidux Austriæ PP. Prædicatoribus hujus Venerabilis Ordinis concessit anno 1325.

Beatissimæ Virginis, & SS. Ignatii & Xaverii Templum cum Collegio PP. Soc. JESU Ferdinando II. gloriosæ memoriæ in acceptis referunt, qui illud ex speciali favore, quo minimam hanc Societatem semper est profecutus, anno

1628. ædificavit: plura de hoc titulo *Universitas.*

Professa Domus PP. Societatis JESU, & Templum, quod adhuc nomen ab antiqua Ducum Austriæ aulæ servat, priùs PP. Ord. de monte Carmelo Cœnobium erat, anno verò 1554. à Ferdinando I. Romanorum Rege, ut supra dictum est illis benevolè consignatum est, unà cum quibusdam domibus, etiam illâ, quam nunc Apostolici Nuntii incolunt, in quibus præter Gymnasium tunc temporis erectum, Convictum, & Seminarium Studiosæ Juventutis idoneum habebant, donec ob copiam affluentium Discipulorum Ferdinandus II. Romanorum Imperator specialis Studiorum Fautor Collegium fundavit, Scholas ampliores ædificavit, & Universitatis corpori tanquam vera membra sociavit.

Templa, & Monasteria DEO sacrarum Virginum recenset sua inter mœnia Urbs nostra 7.

Templum, & Monasterium ad SS. Angelos vulgò Regium ab Elisabetha Caroli IX. Galliarum Regis uxore circa annum 1583. (empta ob id à Carolo Antonio Archiduce Fratre suo Aulâ ex qua Monasterium illud construeretur) ædificatum est, & advocatis Monachio Ordinis S. Claræ Monialibus traditum, cum quibus & illa potissimam vitæ transegit partem, & anno 1592. relictis non mediocribus pietatis, & sanctitatis suæ argumentis ex vitâ discedens, sine pom-

pompa ulla, uti desideravit, ante summum altare sepulta est.

Alterum S. Claræ ad portam cœli dictum, anno 1267. à M. Gerhardo Parocho Viennensi in Usum sacrarum Virginum Ord. Præmonstr. primitus fundatum, sed crescente numero personarum ab Agnete Austriæ Duce postea Andree Regis Hungariæ conjugæ anno 1331. amplius à fundamento erectum, & debitis proventibus fuit instructum. Verùm cum diuturnitate temporis, & malâ administratione deficeret, & Copia Monialium minueretur, residuæ in Monasterium quoddam Regni Hungariæ missæ sunt, & ab Eminentissimo Cardinale Cleselio S. Augustini Canonissæ regulares per Bullam Pontificiam introductæ.

S. Jacobi Ecclesia, anno 1113. à Leopoldo V. Marchione S. Leopoldi Filio ædificari cæpta, qui ex occasione sculptæ cuiusdam imaginis S. Jacobi (videtur ea adhuc hodie ipso in Templo supra portam qua in Monasterium intratur) quod ad se, dum propè Viennam torrentem ambularet, ab aqua deferri adverterat, honori S. hujus Apostoli consecravit. Nondum tempellum hoc Urbis mœniis inclusum erat, nec in usum DEO sacrarum Virginum exstructum, dum ex Carinthia veniunt piæ Matronæ, quæ zelo pietatis & religionis permotæ, Ecclesiam auxerunt, & Monasteriû, in quo & ipsæ Deo viverent, adjecerunt. Cùm verò de forma instituti Religiosi essent anxie, apparente

illis in somno S. Augustino ejusdem regulas sunt secutæ. Proventus plures addiderunt Domini quidam nobiles ex Carinthia de Careit appellati.

Monasterium S. Josephi ad 7. libros ob domum quandam, quæ in ædificii usum coempta fuit, dictum, ab Eleonora Ferdinandi II. uxore fundatum est. Lapide fundamentalis ab eadem an. 1633. 22. Octobr. in præsentia Augustissimi, & Archiducum posito. Incolunt Monasterium hoc Virgines religiosæ, Ord. Beatissimæ Virginis de Monte Carmelo, quarum binæ Genuæ, & ex Imperio à Conventu Interamensi sunt advocatæ. Locupletavit inter reliqua Templum hoc proprio suo corpore Augustissima, quod infra summam Aram sepeliri desideravit.

Ad S. Laurentium Templum est, & Canonica nunc sacrarum Virginum sub Regula S. Augustini viventium: Ecclesia hæc ab Ottonne I. Mirabili dicto, & Friderico III. duorum Austriæ Ducum suam ducit originem, hi illam anno 1337. ædificârunt, & Monialibus quibusdam assignârunt. A quibus, ubi defunctæ sunt ne vacuus locus relinqueretur, advocatæ, & loco Urbi vicino **Prater** dicto, ubi parvam habebant Ecclesiam, Canonissæ Reg. Ord. S. Aug. successerunt, habent eæ adhuc hodie fundum aliquem in præfato loco positum.

Ejusdem Ordinis piæ Virgines degunt in Monasterio S. Nicolai. Erat tempellum hoc, & habitatio annexa, prius ante Urbis mœnia in usum

usum puerorum, qui sine legitimo patre nascerentur, ædificatum, dein à PP. Ordinis S. Francisci strictioris observantiæ inhabitatum, postquam verò hi in Monasterium S. Hieronymi fuere introducti, à Ferd. II. suasu Annæ Eleonoræ Conjugisejusdem Sanctimonialis Ord. S. Claræ Pofonio advocatæ, illud obtinuerunt, quæ anno 1651. ædificium majus sibi exstruxerunt.

In D. Joannis platea septimum est Monasterium Religiosarum Virginum S. Ursulæ, quas Eleonora Ferd. III. tertia Consors Lutetiis accersivit, quæ coemptis aliquot domibus Anno 1675. Templum & Monasterium in honorem suæ Patronæ, à qua nomen acceperant, erexerunt.

Præter dictas sunt Ecclesiæ adhuc aliæ multæ per Urbem dispersæ, quarum aliæ separatae, aliæ domibus aliis sunt annexæ, quas ad titulum istum referre, & ne nimium in longum excurrat, brevi perstringere calamo placuit.

Hospitale Civicum à Leopoldo VII. anno 1230. ante portam Carinthiacam, in honorem S. Spiritûs priùs ædificatum, anno verò 1529. à Solymanno Turcarum Imperatore Viennam obsidente dirutum fuit, unde 1530. à Magistratu civico, consentiente Ferd. I. Rom. Imperatore Sanctimonialium, desertum Monasterium ad S. Claram, quod adhuc in hodiernum diem incolunt, in quo etiam Orphani, & derelicti à parentibus pueri sustentantur, & instruuntur, eis concessum fuit. Aluntur hoc ex loco (ut

dicunt) personæ ferè 3000. éstquè non tam ad sustentationem pauperum quàm splendorem sumptuosis proventibus, & bonis ditatum. Est & aliud Hospitale Cæsareum dictum, penes domum Provinciale Austriæ inferioris Statibus deputatam, ubi & sacellum proprium habent.

S. Joannis Baptistæ in platea Carinthiaca Equitum Melitensium à S. Severino ante annos circiter octingentos exstructum dicitur, quod tamen vix cohæret, cum Lazio Teste S. Severinus jam anno 481. 8. Jan. mortuus fuerit. Credibilis igitur est Severinum, ut idem Lazius lib. 2. cap. 2. ex vita S. Severini ostendit, jam anno 470. illud ædificasse, adeoque primum omnium Viennensis Urbis hoc esse Templum.

In Cæmeterio S. Stephani duo magna reperiuntur Tempia, unum S. Mariæ Magdalenzæ dedicatum, de cujus origine, & fundatore non reperi, alterum S. Catharinæ anno 1214. à Menegaldo Passaviensium Episcopo, uti pictura quædam in ipso Sacello extans probat, ædificatum.

Privata Sacella numerantur permulta. In Aula Cæsarea, Regia, & Archiducali tria diversa pro aulæ cujusque commoditate, & magnificentia instructa.

Sancti Andreæ in Aula Episcopali.

S. Barbaræ in Cæsareo Soc. JESU Convictorium Collegio, quod anno 1652. de novo exstructum, & auctum fuit.

In platea Breineriana aliud S. Barbaræ à Domino Haffner Celsi Regiminis Cancellario ædificatum.

S. Bernardi in Aula S. Crucis.

SS. Trinitatis in aula Laziana à Ducibus Austriæ, & divite Viennensi Cive Zinck nomine fundatum.

S. Elisabethæ in domo Equitum Ord. Teutonici à S. Severino exstructum.

S. Georgii in aula Freysingeriana.

Ad Aureum Cervum penes rubram Turrim Beatissimæ Virginis anno 1650. à Domino Octaviano Lumago interioris Senatûs civici senatore ædificatum.

D. Ivonis in platea Scholastica facultati Juridicæ deputatum.

In domo Principis de Liechtenstein.

S. Nicolai in aula Seizeriana.

SS. Petri & Pauli in aureo Monte, qua in domo fundatio est studiosorum Pauperum, ex omnibus classibus collectorum, olim erecta, cujus cura Doctori Medicinæ cuiquam est demandata.

SS. Philippi & Jacobi in aula Colonienfi sumptibus hujatis Civis à cognomine Gundlach exstructo.

Ad Curiam Sacellum reperitur ab Otthone de Neuburg Nobili Equite primùm in honorem Magnæ Matris anno 1282. erectum; deinde sub titulo Salvatoris, quod nomen adhuc retinet, benedictum, & ab eodem post obitum

tum suum Magistratui Civico unà cum domo, quæ tum temporis una ex splendidissimis erat, per testamentum legatum.

Non procul à domo Professa Soc. JESU, domus est ab aureo serpente nuncupata, hinc sacellum erectum est B. Stanislai Kostkæ Soc. JESU in illo Cubiculo, in quo, dum adhuc Juvenis degeret, in gravi infirmitate à Beatissima Virgine divinum Pusionem in brachiis gestante, S. Barbarâ Virgine morientium Patronâ visitatus est, & ab Angelicis manibus SS. Eucharistiæ Sacramentum recepit, uti in vita ejusdem legitur; in cujus venerationem indultum est quot annis 13. Novembris, quem in diem festum illius translatum est, cuius inibi Sacra celebrare, quæ etiam magna in copia dicuntur.

In aula quadam vulgò **Gundthoff** S. Thomæ existat sacratum Sacellum.

In platea Preineriana sita domus Comitum de Trautson Sacellum habet raris, & selectis SS. reliquiis pretiosum, uti pluribus tit. *Gazophylacium.*

A regione Portæ Cœli in domo Justitiæ (**Umbthaus**) pro reis, & judicis sententiâ extremo supplicio afficiendis.

S. Martini ad novam Portam in **Stodhaus**.

Ædificatum est etiam ante annos aliquot Sacellum parvum in armamentario Cæsareo non procul à Porta Stubensi, necdum tamen benedictum.

Et

Et hæc sunt Tempia, & Sacella magis ob-
via, aliisque nota, plura reperies, quæ in pri-
vatis Dominorum ædibus pro cuiusvis pietate,
& laudabili religione sunt exculta, quæ licet
non mediocriter Viennensis Urbis auferent
gloriam, ne nimiùm prolixi simus, omittimus
ad alia Viennæ decora progressuri.

§ II.

Ticulum hunc duas in partes dividimus, ne
lectori longitudine molestiam cieamus, re-
censuimus brevissimo quantum potuimus cala-
mo Templorum ædificia, & memoravimus po-
tius, quàm descripsimus: restat ut Laconicè quæ
in tituli fronte promissimus spectatu digna, quot
quot reperire nobis fas fuit, percurramus. Et ut
denuò à Principe S. Stephani Templo sumamus
initium, plurimas ibi antiquitates, quin tot
memorabilia, quot antiqua monumenta, repe-
ries.

A summa Templi Ara incipimus, quæ ex
albo, & nigro Polonico marmore artificiosè
elaborata, anno 1640. incepta 1647. absoluta
25497. florenorum impendio est erecta, conti-
net ingentem ex stanno laminam pretio 522.
& dimidii florenorum fusam, supra quam arti-
fice penicillo S. Stephanus Proto-Martyr est
depictus, solutis ob id 1218. floren. & quoti-
diano tempore laboris victu, alióque decente
honorario. Tabernaculum (ut vocant lapi-
de

de pretioso excisum, ac Palermo adductum)
7765. floren. solutum dicitur, quæ omnia Cel-
sissimi Principis, & Ecclesiæ hujus tum tempo-
ris Episcopi Philippi Friderici è Comitibus de
Breuner munificentia adscribuntur.

In ipso Templi pavimento duo ex rubro
marmore albo distincti, quadrati reperiuntur
lapides, intra quos Crypta Rudolphi IV. &
successorum ex Domo Austriaca, ad quam per
gradus aliquot descenditur, videri potest: ja-
cent hic Rudolphus in medio, Albertus III.
cum trica ad lævam, Georgius, Albertus IV.
patiens, & Wilhelmus Archiduces omnes pel-
le bovina contacti: suis verò cistis separati
Leopoldus Superbus dictus: Albertus VI. pro-
digus nuncupatus, & Archiduces Maximiliani
II. Rom. Imp. filii. Ab obitu verò Ferd. IV.
ad Cryptam hanc sola intestina defunctorum
ex Austriacis cuprea in Cista addito eorum no-
mine imponuntur.

Ad Altaris majoris Beatissimæ Virginis
cornu Epistolare Mausolæum Alberti, quod fi-
lio suo Friderico IV. qui 15. ætatis, Christi verò
1361. anno vivis excessit, splendidum, & sump-
tuosum videtur.

Hoc tamen Majestate suâ, & splendore
multùm superatur ab illo, in quod Fridericus
Rom. Imp. qui id pro se erigi mandavit, positus
est: videri potest prope altare majus Cœnæ Do-
mini, pretium ejusdem ut fertur 40000. aureo-
rum excedit.

Plura

Plura monumenta à sumptibus, & antiquitate celebria in omnibus passim parietis, & angulorum partibus curiosus indagator reperiet.

Intra Templi portam dextrorsum, per—
quam ad æditui domum via ducit, albus lapis, quem inter, & murum plurimæ sunt SS. venerandæ reliquiæ, hæc insculpta caractere vetusto refert verba: *Hic est lapis super quem effusus est sanguis ex serratione tiliarum S. Colomanni Martyris, quem huc collocavit Illustris Dominus Rudolphus IV. Dux Austria.*

Lapidea in Cœmeterio Cathedra, ex qua S. Capistranus Ord. S. Franc. ad populum circa annum 1452. sæpiùs latino idiomate verba fecit, ita tamen, ut etiam ab ignaris latinæ linguæ raro prodigio intelligeretur, etiam hodie dum exstat.

Sunt & alia tum intra, tum extra Templi septa quàm plurima, quæ brevitati consulentes omittimus, ea enim Eruditionis, aut antiquitatis amans facilè reperiet.

Nec silentio prætereunda sunt quæ in Templo RR. PP. Minorum S. Francisci habentur. Pendet hic crucifixi Salvatoris super—
pannum rubrum imago pretiosis Christi Domini reliquiis locuples, continet enim S. Crucis, lanceæ, coronæ spineæ particulas, uti & portionem quandam de virga prodigiosa Aaronis: ascenderat Crux hæc, unde, aut quo ex loco ignoratur, adverso Danubio, & domui ad aureum

reum agnellum dictæ, spontè suâ ità firmiter adhæsit, ut à nemine avelli potuerit, quoadusque toto à Clero solenniter ad S. Stephani Ecclesiam fuerit deportata, sed & hinc virtute invisibili, atque ad eum, quo nunc pendet locum translata fuit.

Non minùs prodigiosum est foramen illud, seu hiatus ad finem ambitùs, quem à cruce vocant, per quem Infernalis spiritus 7. diè unâ consecratas hostias per contemptum irreverenter sumentem excepto priùs ab indigno corpore (statim enim vitâ functus est) pane angelico, præsentè ædituo abripuit, & usque hodie apertum reliquit.

Liberalitate Excellentissimæ Com. Margarethæ de Stratman impendio aliquot millium florenorùm sacri gradus, uti Romæ habentur Sanctorum reliquiis pretiosi, per quos ob reverentiam solùm de genibus homines ascendunt, comparati, ac Templo huic donati sunt.

Altare S. Michaëlis anno 1698. à quadam Matrona sumptibus aliquot millium Rhenensium exstructum.

In templo aulico RR. PP. Ord. S. Augustini primas obtinet sacellum Lauretanum ipso in templo ad normam veræ Lauretanzæ Domûs exstructum, & cratibus, ac lampadibus argenteis locuples, quod devotionis causa in Divam Virginem ingens quotidie hominum copia invisit.

Neque

Neque caret laude sua mortuorum facellum, quod à dextris Templi computando ab introitu se objicit, semper quidem, maximè tamen die Commemorationis fidelium defunctorum, lampadibus, & luminaribus splendidum.

Erigitur etiam quot annis in Quadragesima, & centenis aliquot Candelis, & Lampadibus augustè exornatur ara major tribus ultimis quadragesimæ sabbathis, ob magnificentiam suam splendor visu dignissimus, cui etiam nullatenus cedunt digna Cæsare monumenta, Castra doloris vulgò nuncupata, quæ in medio templi hujus, quoties ex Domo Austriaca aliquis vitæ defungitur, cum artificiosis Epitaphiis, Symbolis, Inscriptionibus, & argentaria per Gyrum disposita ingentibus expensis eriguntur.

Solent etiam ad Cryptam specialem deponi defunctorum ex hac Austriaca Domo, corda, quæ argenteis inclusa vasculis à Mytratis capitibus ad locum destinatum deportantur.

Plura, & in his, & in aliis per Urbem, & extra eandem dispositis templis, & sacellis Honoris Viennensis argumenta reperiuntur, quæ, ne terminum nostrum libelli excedamus, & in volumen justum excurramus, prætermittenda censuimus, breviter solùm Monasteria, & Tempia in Suburbis, quæ ad Viennensem pertinent gloriam, cum eorundem quotquot accepimus Fundatoribus, enarraturi.

Et ut à Leopoldina initium sumamus, habet hæc Parochialem propriam Ecclesiam, quæ

ab Augustissimo Imperatore Leopoldo I. anno 1670. in honorem S. Leopoldi eversâ hinc Judaicâ perfidiâ & Synagogâ, quam hoc in loco sibi exstruxerant, melius ædificata fuit, habet Ecclesia hæc cœmeterium suum pro mortuis Parochum cum binis Sacellanis, qui rem divinam peragant.

Monasteria quoque hoc in Suburbio reperiuntur bina, unum RR. PP. B. V. de Monte Carmelo Discalceatorum, à Ferd. II. piæ Memoriaræ Rom. Imperat. ob recuperatam ope cujusdam Religiosi Viri Ordinis ejusdem anno 1620. ad Pragam in albo Monte de Comite Palatino Friderico Victoriam, erectum.

Alterum FF. Misericordiæ ex ordine B. Joannis Dei, quorum templum, & Monasterium in honorem S. Joannis Baptistæ sacratum à Mat. thia Rom. Imp. primò ædificatum, postquam autem anno 1652. in cineres ab incendio redactum fuit, à Ferdinando III. Gloriosæ memoriæ Imperatore Religiosi hi subsidiis pecuniariis ad reparandum ædificium sunt adjuti; ut tamen opus surgeret splendidius, insistens Ferdinandi vestigiis Augustissimus Imperator Leopoldus, spatium iis pro Monasterio non solùm auxit, sed insuper pretiosis reliquiis, Brachio videlicet B. Joannis de Deo sibi ex Hispania submisso, locupletavit.

Suburbium alterum Rossovia dictum, unum numerat RR. PP. Servorum B. V. Templum, & Cœnobium, quod anno 1639. (hoc enim

enim tempore Patres isti Viennam venerant) ligneis adhuc trabibus compactum Sacellum erat, donec ab Octavio Piccolomini Amalphitano Duce anno 1651. festo S. Martini die præfente Ferdinando III. & Eleonora Rom. Imperatrice, nec non Ferd. IV. & Leopoldo nunc regnante Augustissimo Imperatore primus fundamentalis lapis positus, & tam ab eodem, quam Reverendissimo D. Elia Scheller, nec non Cive quodam Viennensi, cui Joanni Thurri nomen, ædificatum, & cursu temporis ad eam, quæ nunc gaudet elegantiam est evectum.

In platea picarum dicta venusta visitur Fabrica RR. PP. SS. Trinitatis de Redemptione Captivorum Templum, & Monasterium, quod ex angusto quopiam sacello contribuente ad id Augustissimo Imperatore Leopoldo spatio amplo, & domo quapiam anno 1695. quo die ipsa Sacra Cæsarea Majestas primum pro tanto opere terræ mandavit lapidem in Augustam molem exfurgere cœpit.

Ante plateam hanc Templum, & Monasterium est RR. PP. Ord. S. Benedicti de Reformatione quod anno 1633. à felicis recordationis Ferdinando II. Rom. Imp. in honorem Magnæ Matris de Monte serrato ædificatum fuit, quia tamen obsidionis Viennensis tempore deletum est, nunc denuo ex busto suo erigi cœptum est.

Ad S. Udalricum præter Ecclesiam Parochialem, RR. PP. Ord. S. Francisci strictioris observantiæ Templum cum Cænobio se viden-

dum obijcit : Hoc anno 1600. (eo videlicet anno quo Viennam advenerant) à quopiam Domino Barone de Molar fundatum, & ædificatum est. Hi Patres deinde ipsam in Urbem admissi, & Templo, ac Monasterio eleganti sunt instructi.

In Suburbiis Josephinis RR. PP. Piarum Scholarum Templum, & Collegium possident, hoc anno 1698. 2. Septembris ex fundamento erigi cœptum, & ab Augustissima manu fundamentali lapide decoratum.

In fossa Argillacea (*Laimgrueben*) Templum est, & residentia ut vocant RR. PP. Clericorum Regularium S. Pauli, quos vulgò Barnabitas appellant : Templum hoc à Beatissima & Auxiliatrice Virgine nomen accepit, quod quidem antea angustum, nunc verò multorum liberalitate, & specialiter Celsissimi Principis Pauli Esterhazy Hungariæ Palatini, qui summam Templi aram sumptibus multis construi fecit, ampliatur, & ornatum : exercentur in Templo hoc Parochialia munia, unde & Cœmeterium proprium habent adnexum.

In eodem Suburbio celebre est Monasterium, S. Josephi RR. PP. B. V. de monte Carmelo Calceatorum. His anno 1360. Rudolphus IV. Austriæ Dux Aulam propriam consignavit, Templum, & Monasterium exstruxit, quod etiam ducentis & octo annis incoluerant, verùm ubi ob grassantes hæreses, aliasque temporum vicissitudines Monasterium desertum
jace-

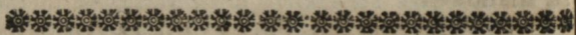
jacēret, id Ferdinandus I. gloriosæ memoriæ anno 1568. Patribus Societatis Jesu tradidit. Elapsis centum & septem annis Viennam denudò reduces anno videlicet 1661. domos quasdam coëmerunt, & Monasterium hoc, cum Templo ad quod primum Augustus Romanorum Rex Josephus I. lapidem contulit, ædificârunt.

In Widen RR. PP. Ord. Minorum D. Francisci de Paula Templum cum Monasterio elegante retinent, hi à Friderico Rom. Imp. in Germaniam vocati, & in Superiore Austria in varia Cœnobia primùm divisi sunt, verùm ubi ingruente hæresi Monasteria eorum diruerentur, & centeni propè eorundem Patrum occiderentur, iis anno 1624. à Ferdinando II. Rom. Imp. hoc in loco Monasterium ædificandi concessa potestas fuit, ad quod magnum subsidium contulit ipse Augustissimus ille Imperator, qui etiam anno 1630. fundamentalem lapidem terræ mandavit.

In Via Regia RR. PP. ex Ord. D. Augustini Eremitarum pretiosum Templum est, & Monasterium, quod anno 1642. à Ferdinando III. in honorem SS. Sebastiani & Rochi ædificari coeptum est. Templum hoc anno 1656. in cineres redactum longè splendidiùs post ultimam Viennensem obsidionem est erectum.

Claudit Templorum suburbanorum agmen tempellum quoddam minus, quod in Aluatariorum platea extra Stubensem anno

1673. in honorem S. Margarethæ à loci illius
communitate est erectum. Hæc solidæ sunt
pietatis Monumenta, quibus Urbs nostra quasi
in monte, & super Candelabrum posita lucet
omnibus, impiis quidem ad invidiam, probis
ad ædificationem, Orbi in gloriam Universo;
Hæc inquam sunt Austriacæ Domûs, & ipsius
Urbis nostræ fulcra, & Columnæ, quibus sus-
sulta videntur tam firmiter, ut nullo contrario
impetu, nullis ventorum turbinibus, nullis
terrarum quantumvis tremendis concussioni-
bus loco moveri, aut vel minimam gloriæ suæ
jacturam amittere possint, aut posse videantur.
Hæc tandem sunt permansturæ felicitatis certifi-
sima argumenta, quibus deinceps in futura
tempora magis, ac magis felicitate floreat, eoque
suum protendat Imperium Austria, ut de
illa, quod sæpiùs vaticinatio fuit prolatum spiritu,
certò prædici queat: *Austria erit in orbe ul-
tima.*

TITULUS IV.

*Magnifica Palatia, Diversoria Pu-
blica, & Apothecæ.*

Non vanè scriptores extollunt Romam
veterem, eamque à suis tam splendore,
quàm magnificentiâ insignibus laudant
ædificiis, tot Cæsarum jactant amphitheatra,
tot

tot auro, cedroque laqueata commendant palatia, ut vel ex iis Romam Urbium fuisse Principem non immeritò fatearis, neque nos Urbi illi, quem habuit, & etiamnum possidet splendorem, invidemus, neque nostram præferre illi mens est, illud tamen non sine veritate profite-mur Viennam decore suo, & ædificiorum mole, æ venustate nobilissimis etiam orbis civitatibus posse comparari: tot enim in ea superbæ sump-tibus moles, tot vasta & immensis opibus ex-structa atria, tot propè quot domus, palatia nu-merantur, ut inter venustissimas, & populosissi-mas Urbes non unius Europæ, sed Orbis pro-pemodum universi referatur; Et quamvis pro incolarum copia, quos ultra 600000. comple-ctitur, paucæ fortassis videri domus possint. (nam non nisi mille ducentas triginta & tres, ex quibus Civicæ 930. Liberæ 248. Monasteria 18. Tempia 29. Sacella non annexa 8.) continet, tantæ tamen sunt magnitudinis, ut plures etiam familiæ eandem incolere commodè valeant, & inhabitare. Nam quot spectantur ædes va-stissimæ, quas aulas nominant, quot diversoria, quot ingentia Principum, & Dominorum Pala-tia, quorum singula suo in districtu minores aliorum locorum civitates aut æquare, aut su-perare posse videantur: finem dictioni non fa-cerem, si recenserem singulas, possem autem omnes, easque secundùm meritum suum dilau-darem, unde ut brevitati & consuetæ scriben-di rationi morem geram, aliquas, easque pau-

eiffimas, quæ cæteris aut mole, aut pulchritudine, aut magnificentiâ anteferri possint, placuit enumerare.

Et ut ab Augustissimarum Majestatum Regia initium faciamus, sita est hæc ad portam ab Aula dictam, solem Occidentalem versûs; speciali fossâ, propugnaculis, & custodia defensa, opus & magnitudine & venustate insignè, tres in se continens distinctas Aulas, quarum unam Augustissimus Imperator, Augustus alteram, tertiam Serenissimus Archidux, cum numerosa Ministrorum suorum manu incolit, ædificium formâ quadratâ erectum, amplum includit atrium, quatuor portis, tam pompæ, quàm si necessitas cogeret, militum aliquot millibus opportunum, contignationes in altum numerat ternas, quarum medias occupant coronati vertex, reliquæ illis in usum, qui ab obsequiis pendunt Principum, reservantur.

Quorundam Dominorum Palatia Ordine Alphabetico.

PRæter præfatam Regiam alia reperiuntur Principum, & Dominorum domicilia opere suo & arte celeberrima, de quorum numero delibare potiùs, aut recensere aliqua, quàm describere fusiùs brevitati studentes statuimus, neque illis ista præferre, aut hæc præ aliis negligere nobis mens fuit, sed quemadmodum vel suspeximus.

ximus ipsi, vel ab aliis accepimus quædam non
singula commemorare, satius nos facturos judi-
cantes, si ad ocularem horum experientiam be-
nevolam Lectorem invitemus.

A Principum aulis ordimur, quas inter re-
censendæ veniunt (præter domum Provincia-
lem) in qua Austriæ Status de Provinciæ nego-
tiis tractaturi conveniunt, sumptibus & stru-
cturâ insignem, Equitum item Ordinis Teuto-
nici in platea vulgò *Singerstrassen*, & Ordini-
s Melitensium ibidem) Principis de Boquoi,
utriusque Principis Gundacari, & Leopoldi de
Dietrichstein, quorum primi ad pulchrum fon-
tem, secundi in Dominorum platea est sita. 9.
Principis & Hungariæ Palatini ab Esterhasi,
Principum Adami de Liechtenstein in platea
Dominorum, & alterius Adami de Liechten-
stein penes domum Provinciam, ac tertii
Hartmanni de Liechtenstein in foro Rusticano.
Principis de Monsfeld in alto ponte. Principis
Montecuculi post domum Provinciam. Prin-
cipis de Porcia in platea Dominorum. Ducis
Saxonie nunc Episcopi Jaurinensis in alto Pon-
te. Eugenii Ducis Sabaudie ad Portam cœli.
Principis de Schwarzenberg in foro novo. Cel-
sissimi Principis ac Episcopi Viennensis, ex Co-
mitibus de Harrach penes S. Stephanum. Quæ
singulæ vel à magnificentia, vel à statuis, pictu-
ris, & Architecturâ celebres Civitatem Illu-
strem reddunt & exornant.

Neque minùs adferunt Urbi ornamentum
Palatia plurima Excellentissimorum, & Illustris-
simorum DD. Comitum per varias Viennæ
partes, fora, & plateas dispersa, D. Com. Bu-
celleni aulæ Cancellarii in novo foro. Comitis
Budiani in S. Dorotheæ. Capraræ in platea à
pulchro fonte nuncupata. Carassæ in aula Sco-
tensi. Colaldo in foro ad aulam dicto. Colore-
do in Weichport: Corbelli in S. Joannis: DD.
Comitum Philippi de Dietrichstein penes PP.
Augustinianos. Fünffkirchen in platea inferiori
Pistorum. Ab Harrach penes Monasterium
Scotense. D. Com. ab Hamelthon ad mœnia
in **Pinsalt** **Strassen**. Comitum de Hojos non
procul ab hujus ad mœnia protensa. D. Com.
de Jörger in platea simplici vulgò **Pinsalt**
Strass. D. Com. de Kauniz infra domum
Provincialem. D. Com. Kinski in Cœmeterio
S. Petri. D. Com. de Lamberg in **Walner**
strass. Com. de Martiniz in foro Carbonario:
D. Com. de Molart in Dominorum platea:
Gen. de Obizi penes PP. Augustinianos: Gen.
de Palfi non procul à domo Provinciæ. D. Com.
de Rabbata in platea **Wohlzeil** nuncupata:
Com. de Rosenberg in Dominorum platea: D.
Com. de Rottal in Cantatorum platea: D. Com.
à Sallaburg in S. Joannis. D. Com. de Sinzen-
dorff penes domum Provincialem. Com. Sta-
renberg non procul ab eadem. D. Com. de
Stratmon ibidem. Com. Strozi non procul à
præfatis. D. Com. Tschernini in alto ponte.
Com.

Com. de Traun in Dominorum platea. D. Co.
de Trautmanstorff in eadem. D. Com. Traut-
son in platea Dominorum, & alterius D. Com.
de Trautson in platea Breineriana. D. Com. de
Völkerer. Com. de Weissenwolff. D. Com.
de Wallenstein è regione Monasterii Scoten-
sis. D. Com. de Windischgraz penes PP. Mi-
noritas, & aliorum quàm plurimorum, quæ re-
ferre omnia nihil foret aliud, quam volumen
implere domibus, & in infinitum excurrere re-
ferendo; quamobrem privatas aliorum Domi-
norum silens prætereo ædes nobilissimas, qua-
rum Viennensis Urbs tot continet ad sui propè
invidiam, quot domus universim, ac proinde
eas nunc solùm proferemus, quæ linguâ nostrâ
ob magnitudinem suam, & vastitatem aulae na-
tivo sermone *Höff* appellantur postea, de pub-
licis & ad commoditatem omnem instructis di-
versiori dicturi, sunt autem aulae hujusmodi
per urbem celebriores viginti.

Aula Episcopalis penes S. Stephanum 9,
Passaviensis ad gradus B. V.: Claustro-Neobur-
gica è regione armamentarii Cæsarei, aula ad
S. Dorotheam, Gundeliana penes *Brandstatt*,
Gammingeriana, aula S. Crucis non procul à
Templo Collegii Soc. Jesu. Ducumburgensis
in platea S. Annæ, Celleriana vulgò *Cöllner-
hoff* in superiori Pistorum, Campililiensis in
platea Weichburgensi: S. Margarethæ in foro
vetere Rusticorum: Madlsbergensis: Melicen-
sis penes Monasterium Scotense, Mariæ Cellen-
sis,

sis, in S. Joannis platea : Neomontana in platea Scholastica. Ratisbonensis in platea Pistorum : Scotensis in ipso Monasterio. Seizeriana ad portam Pallerianam, Styrensis in Carinthiaca platea, Zwetlensis penes B. V. ad gradus, Zwölfferiana in foro antiquo Ianionum. Quæ omnes à mole, vastitate, incolis, & decore clarissimæ superbis aliarum urbium aulis, & domiciliis in comparationem venire posse, eaque aut superare, aut æquare non ambigimus.

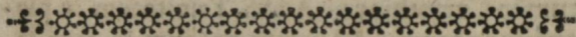
Succedunt his ordine & dignitate suâ copiosissima diversoria, & hospitia publica, tam civibus quàm exteris & è locis diffitis adventantibus peropportuna, in quibus quidquid vel ad necessitatem, vel ad commoditatem exigitur, dato ad id pretio comparatur.

Ad aquilam nigram, ad aquilam flavam penes turrim rubram, ad aquilam auream in novo foro, ad anatem auream, ad arborem viridem penes Cancellariam Imperialem, ad arborem viridem ubi lupus anseribus prædicat, ad Angelum aureum, ad anserem aureum è regione rubræ turris, ad agnellum aureum in alto ponte, item ad agnellum aureum in platea Clavigerorum, ad anguem aureum vulgò *Stindlwirth* / ad bovem album in foro vetere vulgò *Fleischmarkt*, ad botrum aureum in foro ab aula dicto, ad crucem auream penes rubram turrim. Ad 3. coronas aureas ibidem. Ad Crates non procul ab armamentario navali. Ad cygnum in Carinthiaca, ad Cetum in *der Krugger*

gerstrassen/ ad cervum aureum penes rubram
turrin in aula Dempfingeriana, in aula Docto-
ris Lozen, ad Elephantem nigrum è regione ru-
bræ turris, in aula à piscibus vulgò *Fischhoff*
dicta, ad gryphem aureum in Carinthiaca.
Ad Gallum album in fossa profunda, ad glo-
bum aureum in foro aulæ. Ad Hircum cœru-
leum penes portam Stubensem, ad Euclionem
aliàs *Rüssen-Pfenning* ad rubram turrin. Ad
tres lepores in Carinthiaca, ad Leonem aur eum
ibidem, ad Leonem album in *Salzgriess* / ad
lupum Candidum in foro veteri vulgò *Fleisch-
marck* / in aula Matschakeriana. Ad pavonem
aureum in Carinthiaca, ad portam nigram pe-
nes domum Provinciale, ad pomum aureum
in platea angulus porcorum dicta, ad rosam al-
bam in platea pistorum, ad rosam auream in
S. Joannis, ad stivam auream in platea Clavi-
gerorum, ad solem aureum è regione rubræ
turris, ad stellam albam penes 7. libros, ad tres
securas penes Monasterium Scotense, ad Saty-
rum in Carinthiaca. Ad SS. Trinitatem in pla-
tæa Judæorum. Ad ursum aureum in foro la-
nionum veteri. Ad ursum nigrum *auff dem
Ludweg* / ad venatorum cornu aureum penes
Sanctam Dorotheam. Sunt quidem plura ad-
huc Viennæ diversoria, quia tamen præfatis &
commoditate & celebritate non paria, hic illis
enumerandis superfedemus. Et quoniam de do-
mibus illis, in quibus sanis alioquin, & bene
valentibus prospicimus corporibus, differui-
mus,

mus, restat, ut & illas recenseamus, in quibus ægrota refocillentur, aut restituantur, quem in finem varia per Urbem necessariis omnibus pro morborum diversitate instructa, erecta sunt pharmacopœia, seu Apothecæ, & quidem præter illas, quas suis in Collegiis, aut Monasteriis Religiosi, propriis in domibus Domini alii in usum proprium conservant, aut in aliorum commodum instituerunt, præcipuæ magis, & notæ numerantur sequentes.

Ad nigram aquilam penes aulam Imperatoris. Ad Angelum album non procul à porta Palleriana. Ad Æthiopem è regione domûs Justitiæ, quam Schronam nuncupant. Ad cancrum rubeum in foro alto. Ad Coronam auream in fossa. Ad cervum aureum ibidem. Ad Ciconiam candidam in Cœmeterio S. Petri. Ad Gryphem aureum è regione Aulæ Episcopalis. Ad Leonem aureum è regione S. Stephani. Ad S. Spiritum in Hospitali Civico. Ad Tygridem in Carinthiaca. Ad Ursum nigrum in Lubweg.

TITULUS V.

Urbis Plateæ, & quæ in iis spectanda.

Triumphabat olim vetus Roma, quodd tot, & tanta complexa sit suo in gremio fora, & compita, tot vias, ac plateas, per quas

quas victrices de hostibus Duces magnificam
pompam inveheret, & gloriosas aquilas lætabun-
dis Quiritibus ostentaret: quam gloriam ne so-
li concederet Vienna Romæ, amplas & ipsa per
Urbem plateas, ampla adornavit compita, eam-
que quasi semper triumphatrix raro spectaculo
ardentibus per noctem Lichnis instruxit, ut tot
in iis arderent accensæ Lampades, quot cælum
sydera exornarent, ut vel in hoc Romano fa-
stui excitaret invidiam, & quod Urbi illi festi-
vum erat, huic fieret quotidianum. Dividitur
autem Urbs in partes quatuor, quæ potissimum
à præcipuis Viennensis Civitatis portis suum
sunt nomen sortitæ, in his plateæ numerantur
plurimæ, fora tam majora, quàm minora non
pauca, quæ pleraque à rebus inibi venalibus,
situ, novitate, aut domo quapiam sunt appella-
ta: partibus singulis, singuli præsumt præfecti,
quorum officium est, hostiles impetus, incen-
dia, aliæque incommoda avertere, & partium
suarum commodum, & utilitatem promovere,
quam ob causam Centuriones sibi habent adjun-
ctos, qui per milites suos noctibus, æquè ac die-
bus servant vigilias, lustrent plateas, lites om-
nes, & rixas componant, ex quibus tantum,
quem videmus ordinem, & optimam Urbis
compositionem oriri est necesse. Ut autem
quod titulo isto promittimus exequamur par-
tes singulas, in quas Urbs tota divisa est, ordine
debito perstringemus.

Pars prima à porta sibi cognomine Stuben-
sis dicitur, ac plateas continet, ordine, quo re-
ferimus, sequentes: à rubra turri ad domum
Pragensem, quam salinariæ rei Præfectus incolit,
catorum est semita, hinc ad forum altum
Judæorum Plateola à copia habitantium olim
inibi Hebræorum dicta extenditur, à foro alto
ad lanionum officinas via lucida *Liechten-
Steg* / sequitur hanc coquorum usque ad cru-
cem auream. Mercatorum usque ad cellarium
à mulso nuncupatum, è regione Lanionum, in
Lubweg locus dicitur, ubi equi conductitii re-
periuntur, hinc descendendo ad anserem au-
reum forum lini à venali lino dictum ingredi-
mur, post quod suo ordine venit platea *auff den
Steig* vocata, quæ ad rubram turrim excurrit,
Wollzeil ad domum mercatoriam quam ab
acri angulo *zum Scharffen Eck* nominant,
extenditur, quam Stubensis excipit, Pistorum
anterior dicitur ea, in qua domus ab olente ver-
me visitur, inferior verò, quæ ad Collegium
PP. Societ. protenditur, ad S. Crucem parva,
& angusta plateola est, quæ ab hac ipsa aula
nomen suum desumpsit: excipit hanc ab albo
bove platea major, forum vetus Lanionum ap-
pellatum, ex parte altera, à domo quadam Ci-
vitatibus in præfato foro posita ad nigram aquilam
usque protrahitur platea, quæ vulgò porcorum
angulus (*Sau-Winckl* dicitur) Sanctæ Bar-
baræ platea penes Cæsareum Convictorum &
Collegium angusta est, major illa, in qua cele-
bre

bre est RR. PP. ex ordine S. Dominici Prædicatorum Cœnobium, quæ idcirco forum Prædicatorum appellatur: claudit tandem partem hanc plateola figulorum, quæ ad nigram aquilam longitudine suâ excurrit.

Altera pars à Carinthiaca porta nomen traxit, hâsque quas subnectemus, sub se plateas continet: sumit autem initium à Gallinarum plateola penes forum altum, ubi cancri venales exponuntur, & in nominata proprio vocabulo *Kluger Strassen* terminatur, quas inter numerandæ veniunt, mar superiorum platea vulgò *Taschen Gâffel* penes viam lucidam, à læva fori alti (venduntur hîc omnia ea, quæ quotidiano inserviunt usui (Tuchlauben, Cœmeterium S. Petri; ubi alatilia vicinis ex provinciis advecta, summa in copia distrahuntur, forum Rusticum, sic à rebus rusticis, quæ ibi divenduntur, appellatum. Corona Regia (*Land Cron*) Monetaria platea, ad Cæruleum Dominum DEUM, *Brandstatt* / quod à combustis olim ædibus servavit nomen, plateola ad rubram Crucem, & Scholastica à dextris, *Rumpff Gâffel* / novus mundus, ad S. Jacobum parva plateola, Lorariorum, cum quadam minore sibi conjuncta (*Sültz Gâffel*) Platea à cantando nuncupata, ex utraque parte protensa ad viridem anchoram, lactea platea, Cœmeterium S. Stephani, in vetere foro equorum, ubi lignea vasa venduntur à læva, uti & Carinthiaca à sinistris ad portam usque, *Weichens*
D burgl

burg/ in Däcken / in Steig penes domum officii (Ambthaus) platea ad portam cœli, ad durum lapidem, seu Rauchenstein / ad ferreum pyrum, S. Joannis & S. Annæ plateæ.

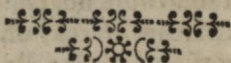
Tertia pars in quam Urbs dividitur, quam ob causam non constat Wübmeriana dicitur, & à foro Coriario, seu à septem domibus tenet principium, suoque ordine plateas numerat, Tinctorum, forum Judæorum à Castaneis ibi venalibus celebre, Aulam à Ducum Austriæ Regia, quam olim ibi habebant nominatam, & à binis per annum, tempore Pentecostes, & D. Catharinæ nobilissimis nundinis dilaudatam, Judæorum, seu currentium ad serpentem aureum. Seizerianam, Schulterianam plateolam. A dextris forum altum versùs ad partem hanc revocantur Wildwerchiana, & pars infra Tuchlauben appellata usque ad Seizerianam aulam, locus infra Ehippiarios, & Umbilicarios (Spängler) fossa profunda, hinc deorsum à læva Haidenschuß / arcuariorum & claviariorum à sinistris ad rotulam, turris Paulina: præterea huc revocantur plateolæ Pater noster, S. Petri è regione aulæ Seizerianæ, Cœmeterium S. Petri post aurifabros usque ad aulam Freysingerianam, forum equorum, Rosa rubra penes Stock in Eysen / fossa ubi præter colossum SS. Trinitatis, de quo alibi, visu dignus est Elephas ille in domo quadam ad coronam auream incisus, quem ob ingentem suam magnitudinem anno 1552. Maximilianus Bohemiæ Rex

ex Hispaniis dono accepit, populo spectandum exhibuit, & suppositâ tam Latinâ, quàm Germanicâ inscriptione huic domui insculpi voluit: fabrorum plateola: forum Carbonarium à læva ad S. Michaëlem, Superior Preineriana, cum inferiore, quàm rubram, seu *Rothgassen* nuncupant, platea item ad S. Dorotheam, vetus porcorum forum: platea speculorum post Sanctam Dorotheam, Rosarum à bove aureo ad tres Reges protensa, funificum platea penes tres Reges, *Stoß in Eysen* / Carinthiaca à dextris usque ad portam, claudit partem hanc forum novum.

Ultima pars Civitatis Scötenfis appellatâ suô in districtu recenset *Bienmarck* usque ad forum altum à dextris; & ipsum ex eadem parte altum forum usque in aulam montanam (*Bergshof*) arenam Salinariam (*Salzgrieff*) gradus Piscatorum, & fontem piscium (*Fischbrunn*) complectitur deinde *Wildwerchianam* à dextris ad pontem altum, unâ cum ipso hoc ponte, gradus B. V. In arena salinaria verò totum spatium deorsum à loco *beym Wolffen in der Au* dicto: Aurifabrinam, è regione armamentarii navalis in exilio nominatam; fossæ profundæ partem dextram usque ad *Vindicias* (*Freyung*) & hinc usque ad *Balneatorum* plateam, aliam præterea à currendo nuncupatam (*Renngassen*) *Einfalt* / & Rosarum plateas unâ cum anteriore *Schendstrassen* à domo Principis Montecuculi sursum, continet præterea *Anger* / alteram

ramque **Schenckstrassen** / usque ad domum
Principis de Liechtenstein protractam, Cœ-
meterium ad nigram portam, plateolam Stra-
mineam, & majores alias Dominorum, & pala-
rum (**Schauffgassen**) post S. Pancratium pla-
teas Clavariorum, & forum Carbonarium à
dextris usque ad aulam Cæsaream, & desinit
pars tota in **Walchstrassen** / & foro Lini.

Et quoniam partibus his subordinata sunt
ipsa Suburbia, æquum esse judicavimus, ut ad
titulum hunc, quod parti cuiusvis respondet, re-
ducamus, ac à Stubensi, cujus primâ vice memi-
nimus inchoando, hæc sub se continent viam
Regiam, Alutarios, inferiorem **Wörth** & Leo-
poldinam, ad Carinthiacam refertur cum **Wi-
den** / quidquid torrens Vienna dictus à sinistris
alluit; **Wüßmerianæ** parti subjacet fossa lutea
(**Laimbgruben**) & quod à dextris Viennæ flu-
vii situm est, **Schöff** / Vicinia ad B. Virginem
Auxiliatricem, & Spitelomontium, **Spitlberg**.
Reliqua videlicet in monte, & agris Scotensibus
sita. **Picarum** platea, **Währinga** superior,
Wörth / **Rossavia**, **Aurigarum**, **Servitarum**,
Hortulanorum plateæ, uti & illa in qua Judæo-
rum est sepultura, ac rivum versùs à picis
dictum, cum **Spitelo** via Scotensi Qua-
dranti sunt adscripta.

TITU-

TITULUS VI.

*Colossi, & Statuæ per Civitatem ere-
ctæ, & prodigiosæ Imagines Religiosè
cultæ.*

Solebant Ægyptii, ut immortale sibi apud posteros nomen compararent excelsos per urbium compita Colossos, & Pyramides erigere, in quibus aut ficticia sua adorabant Numina, aut mortuos Reges superstitionis religione sepelirent. Quem morem imitati populi alii, ut & famam augerent suam, Urbesque suas redderent gloriosas, diversas per fora Columnas, diversas in Columnis Statuas exstruebant, quæ vel in triumphantium Belliducum æviternam gloriam, vel in Deorum, Dearumque suarum honorem erigebantur. Vienna ut nobilissimarum quoque Civitatum vestigia premeret, ac velut apis ex floribus non nisi suavissimum mel colligeret, præteritis, aut superstitionis, aut Ethnicæ perfidiæ monumentis, iis ornata triumphat Colossis, & Statuis, quæ ex Majestate, & decore, sumptibus, & impensis famam, & memoriam merentur sempiternam.

Numerat autem Urbs tota non nisi binas, quas pietate, & cultu, & religione in Superos Gloriosissimus Imperator Leopoldus, Cæsareâ, id est Munificentissimâ liberalitate, & affectu erigi fecit, & ædificari. Prima, quæ & ab arte, & magnificentia commendabilis, in foro cui ab

aula antiqua nomen, è regione faciei Ecclesiæ
Domûs Professæ erecta est, tota ex ære fuso,
& deaurato posita anno 1667. Immaculatæ Dei
Genitricis statuâ ex Metallo eodem conspicuâ.
Solent hîc in festorum Magnæ Matris Vigiliis,
festisque diebus coronati vertices non modicâ
sui in Virginem illibatam amoris contestatione,
ædificatione populi, hæreticorum consternatio-
ne, colla, & genua flectere, cantatis interesse
Litaniis & precibus, & publicas decorare hanc
ad columnam Processiones.

Altera, quam idem Augustissimus Impe-
rator Leopoldus magnis extruxit impendiis in
foro à fossa dicto conspicitur. Opus est om-
nium iudicio Romanorum dignum Imperatore.
Columna per modum pyramidis prominenti-
bus undique artificiosè nubium globis, & super-
imposita cuspidi fulgentibus auro radiis SSS.
Triade in signum gratitudinis ob depulsam gra-
vem luem, quæ Viennensium Urbem anno præ-
teriti sæculi 79. graviter corripuit, in honorem
Unius, & Trini Numinis est erecta. Posuit
Augustissimus ipse 30. Julii 1682. magnâ solem-
nitate fundamentalem lapidem, cui anno post
decimo, nempe 1692. moles tota, quam artifi-
ciosissimus omnium illo tempore statuarius ela-
boraverat, ipso Festo SSS. Triadis die innume-
ro populi admirantis, & obstupescantis aecur-
su, conjuncta, ritu solemnî à Reverendissimo
Viennensium Episcopo ter uni Numini est con-
secrata. Ardentes circum lampades, & con-
stans

stans alternantium militum Custodia, operis non modicè augment Majestatem.

Subnectimus his binos Colossos alios, qui binis in fontibus positi magnam vicinix suæ conciliant venustatem. Fons unus è regione Cervi aurei in foro, cui à fossa nomen, positus, & mole, & gratiâ est insignis, profluit è quatuor Leoninis capitibus in suppositam Concham aqua: in supremitate S. Christi Nutritium eleganti in statua continet, dextrâ Liliū, sinistrâ cor tenentem, & quasi per aquarum profluvium, gratiæ rivus effundentem.

Fons alter penes Coronam auream in fossa eadem ex octo lapideis capitibus, & quatuor Delphinis aquam in excavatam Concham protrudit: statuâ D. Leopoldi dextrâ Ecclesiam, lævâ vexillum sustentantis est insignis.

Sed habet Viennensis Urbs præter dicta pietatis Cæsareæ Monumenta plurima tam intra, quàm extra Civitatis muros Palladia, quibus non tam defendi, quàm ornari Urbem necesse est, non multa templa reperies, quæ prodigiosis non abundant Dei, Divorūque imaginibus, in quibus cælum suam ostendit virtutem, potentiam exhibet copiosis: quas si enumerare vellemus, templa ferè singula recensere foret necesse, eas solùm adferemus; quæ magis per Urbem, & Provinciam celebres frequentiori hominum concursu, & devotione coluntur.

Ad S. Stephanum miraculosa servatur. Deiparæ imago, quam à loco, unde allata Beatæ Virginis in Boëz nominamus, multis imago hæc post fusas lacrymas clara prodigiis, ingenti hominum copia quotidie vilitur, ac solemni quotidie Sacro, & Litaniis, sæpius etiam tubarum, tympanorúmque clangore, ac publicis ad eam ex aliis locis Proceffionibus honoratur. Ostendunt id sufficienter suspenfa anathemata, quæ sinè numero ad ejusdem Aram afferuntur. Est & alia non minùs celebris B. Virginis in eadem Basilica Imago, cui etiam anno elapso novum ex Marmore est erectum Altare.

In Aulico RR. PP. Ord. S. Augustini Templo prodigiola Deiparæ Virginis Lauretanæ Imago, & Sacellum est, tam horrore sancto, quàm pietate plenum: pendent ante hanc plurimæ argenteæ lampades, molis non exiguæ, quas multorum in Divam Virginem obtulit affectus.

Alia Beatissimæ Virginis sub titulo Auxiliatricis non modicâ pietate, & devotione videtur celebrari in **Neubau**/cujus cultum promoverè strenuè adlaborant RR. PP. Ord. Cleric. Reg. D. Pauli, qui inibi residentiam, ut vocant, habent, dum quotidianis Sacrificiis, festis Concionibus, &c. Populi in Patronam suam amorem conservant, & inflammant.

In Suburbii ad S. Udalricum in Templo Parochiali Deiparæ Imago plurimis clara miraculis colitur, quam ante elapsos duos annos in

pub-

publica Processione multitudinē innumerā
comprecantium circumferri, ac ad Templum
R.R. PP. Ordinis S. Benedicti ad Scotenses por-
tari ipsa vidit Civitas Univerſa.

Alia demum ejusdem Thaumaturgæ Vir-
ginis prodigioſa Statua, & per alias nota terras
in *Hiezing* / non procul à novo Romanorum
Regis Palatio in Templo pro hominum affluen-
tium multitudine nimium anguſto conſpicitur,
quæ à pluribus R.R. DD. Canonicis Reg. Clau-
ſtro - Neoburgensibus Ord. D. Aug. hinc habi-
tantibus adminiſtratur.

Plures tam intra, quàm extra Civitatem,
& ſingulis propè in Regularium Templis Divi-
næ reperiens miſericordiæ, quæ per Matris ſuæ,
aliorumque Sanctorum Icones, & Statuas libe-
raliſſimè profundit, argumenta, quæ tamen
quia copioſa nimis, ne moleſtiam cauſemus Le-
ctori, prætermittimus.

TITULUS VII.

*Officinæ variæ, Campſores, &
Aurarii.*

Quamvis communi bono utilitatis, Ci-
vitatibus, imò & Provinciis integris
splendoris afferant commercia publica,
& Mercimonia, teſtantur adhuc hodie tot Res-

publicæ in florentissimum Statum evectæ, dita-
ta æraria, Principes, & Cives locupletati, ut ob
id inutile fore judicarem, si pluribus id ostende-
re laborarem : vel sola Vienna nostra ad eas
provecta opes, & opulentias, eoque conspicua
honore, & gloriâ id abundanter ostendit, quam,
quod futuris conservabit temporibus, argu-
mento sunt, tot Mercatorum nobilissimæ officina-
ræ, quot in aliis etiam amplissimis Urbibus vix
reperies; nam si eas tantum, quas muri Civita-
tis includunt circuitu, computemus, numerum
sanè non exiguum inveniemus. Introduc-
ta autem sunt Mercimonia hanc in Viennensem
Civitatem, ut inquit Lazius l. 2. c. 8. an. 1100.
quæ tamen ob concessa à Ducibus suis maxime
Leopoldo VI. Privilegia varia anno 1200. flore-
re magis, ac magis inceperant, donec ad statum
hunc, quo jam ea vigere videmus, pervene-
runt. Et, ut ab iis initium faciamus, in quibus
merces non quidem per officinas publicas vena-
les quotidie prostant, sed à quibus mercatores
cæteri, quibus emptas mensurâ, vel pondere di-
strahere mos est, ac ulnatim, libratimque diven-
dere, res coëmunt, & quos idcirco vulgus *Vi-
derläger* appellat, quadraginta & octo nume-
rantur eorum officinæ, una in busto (*Brand-
statt*) in foro Judæorum binæ, in *Bienmarck*
4. in aula una, in *Wolzeil* duæ, in inferiore Pi-
storum platea 3. in plateola S. Crucis 1. in ve-
tere lanionum foro undenæ, 7. in Carinthiaca,
in foro alto 1. In aula cui à *Gundl* nomen est,

qua-

quaternæ, in fossa 1. in aula Kelleriãna duæ
in vetere Rusticorum foro octonæ.

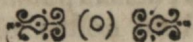
Aliæ Mercatorum pannos, sericeasque
materias secundum ulnas dividendium officina-
næ, quas idcirco **Tuchlãden** nuncupant, recen-
sentur in Cœmeterio S. Petri septem, in plateo-
la Virginum binæ, in foro novo 1. in Carin-
thiaca 15. in foro alto 10. in **Tuchlauben** 8. in
foro herbario 12. in foro Carbonario 1. in vete-
re Rusticorum 2. quæ numero suo conficiunt
58. Aliæ in quibus aromata, aliave distrahuntur,
& ob id officinæ aromaticæ dicuntur, diversas
per plateas & fora habentur 49. in platea **Wip-
plingana** 1. in aula 1. in **Haidenschuß** 1. in fossa
profunda 1. in Cœmeterio S. Petri ternæ, in
plateola, cui à piliatoribus (**Hutstöpper**) no-
men est una, in foro novo itidem una, in **Wolz-
zeil** binæ, binæ etiam in Pistorum inferiore pla-
rea, in plateola ad S. Crucem totidem, in lanio-
num vetere foro non pauciores, in Carinthiaca
decem & sex, in foro alto 4. in **Tuchlauben** ter-
næ, in fossa quinque, in Carbonario foro una,
& tandem in vetere Rusticorum foro ternæ.
Officinæ eorum, quos vulgari nomine **Materia-
listas** compellant, qui res varias pretiosas omnis
fortis distrahunt, sunt ad Portam Paulanam 1.
in Carinthiaca binæ, binæ item in foro à fossa
dicto, & 1. in Cœmeterio S. Petri. Officinæ,
ubi res ferro elaboratæ venduntur, & quarum
Mercatores ferrarios (**Eyßler**) nuncupant, in
platea Carinthiaca habentur 13. Librorum of-
fici-

ficinæ, quibus Bibliopolæ præfunt, tredecim
universim per Urbis districtum computantur,
in platea à S. Dorothea dicta 1. in busto 1. in
claviariorum platea 1. in Cœmeterio S. Petri
1. in *Bienmarck* 2. in plateola pileatorum 1.
in Carinthiaca 1. in foro aho 1. in fossa 1. in fo-
ro Carbonario 2. intra catenam 1.

Sunt & officinæ aliæ his inferiores propè
innumeræ per plateas omnes dispersæ, eorum,
qui auro argentoque sericeæ materiæ intertex-
tas res distrahunt 20. qui diversa vestimenta se-
ricea tam acu picta, quàm contexta unà cum
pretiosis ligaminibus vendunt 63. Qui Telæ
diversæ fortis monopolia tractant 21. &c. sed
hæc omnia attingere potius, quàm fusiùs enar-
rare placuit.

Neque hìc prætereundæ sunt officinæ eo-
rum, quæ auro argentoque divites, tam arte,
quàm pretio celebres in se continent, rarasque
merces; qui iis præfunt, communi voce Argenti-
arii, vel Aurarii (*Gold/oder Silber/Weber*)
lier) nuncupantur. Primariæ sex recensentur
in foro Carbonario non procul à Porta Paula-
na, altera propè aulam Cæsaream, tertia in
S. Petri Cœmeterio, quarta in foro ab aula an-
tiqua dicto, quinta propè domum Professam ad
Serpentem aureum, sexta in via lucida. Con-
tinuamus titulum istum referendo domus eo-
rum, quos Campsores nominamus, quorum
quia indies ita augetur numerus, ut certus de-
finiri nequeat, eos hìc solùm adducemus, qui
alio-

aliorum opinione habentur celeberrimi, & quorum nomina aliis etiam in Provinciis magis habentur familiaria, & famosa, ut sic nulla ex parte destituamus Lectorem in iis, quæ eum pro Viennensis Urbis gloria summopere nôsse juvabit. Bini in vetere Rusticorum foro inveniuntur, in fossa unus, in inferiore Pistorum platea alter, alius in S. Petri Cœmeterio, in aula quæpiam *Söderhof* dicta item unus, in Corona Regia (*Landscron*) unus, è regione Sancti Stephani unus, alter non procul ab eodem S. Stephano in domo à potu Turcico Cavè celebri, alius aulam Gundelianam, alius Kellerianam, alter demum Ratisbonensem aulam incolit. Tandem ad Titulum istum reducimus domum Monetariam, tum illam, quæ intra Civitatis muros non procul à S. Stephani visitur, tum eam quæ extra muros in Civitatis fossa est sita, in hac argenti, aurique metallum in massam liquefit, & debite ad Monetariam formam recipiendam disponitur, in illa verò ipsa pecunia, eaque tam aurea, quàm argentea efformatur: præ reliquis videre arridet aureorum, Imperialiumque, utpote quorum labor est major, efformatio, licet utrumque non cum exigua delectatione, & admiratione intueamur.

TITU-

TITULUS VIII.

Tribunalia, & Instantia di- versa.

QUOD in Eleganti corpore est variis ex-
cultis dotibus anima; hoc in augusta &
splendidis ædificiis celebrata civitate est
Justitia; quemadmodum enim sine illa gena-
rum rosæ in pallorem, labrorum corallia in abo-
minationem, oculorum scintillæ in caliginem,
& omnis cultus decor in nauseam mirabili me-
tamorphosi transmutatur; sic sine hac Magnifi-
centia in contemptum, Majestas in fastidium,
tota gloria & splendor cedit in derisum: Qua-
re ne mutilatus, aut nullus esset Viennensis Ur-
bis decor, & gloria; ita commiscuit externam
pompani interno regimini; ut adamantino sibi
connexa vinculo omnium opinione crederen-
tur; ut vel sic aut falsum esse Poëtarum dicam
figmentum, qui justitiam excessisse à terris fa-
bulantur; aut Viennam Cœlum esse; in quo
suam Astræa locasset sedem, Vati dico, ut volunt
spiritu; profitentur. Diversa itaque, sibi que
subordinata hac in Urbe sunt erecta Tribunalia,
in quibus secundum fas omne, & æquum deci-
duntur, & componuntur lites; præmiantur
honesti facinora; delicta puniuntur: quæ om-
nia, quoniam Urbi nostræ ingentem addunt
gloriam, brevi pennâ perstringam. Quoddam
forsan non ad eum ordinem, qui cuivis compe-
teret.

teret, ea redigamus, nolumus ea in re ullum facere præjudicium, aut unum, majus altero; digniusque proclamare; sed singulorum solum referre negotia, & publicam auctoritatem.

Tribunalia Cæsarea numerantur tria, i. Consilium Imperiale Aulicum; in quo causæ solius Romani Imperii; & quidquid ad illud pertinet, agitantur. Habet hæc Præsidem suum aliósque non pro necessitate solum; sed splendore quàm plurimos; qui & sapientiâ & virtute clarissimi norunt gravissimas causas discutere; easque pro Imperii Romani Majestatem, ac decentiâ complanare.

Alterum est Consilium Aulae Mareschallicum; quo Cæsarei; Regii; & Archiduales Ministri, & Officiales cum causis suis; & litibus referuntur. Tertio loco Consilium Bellicum numeratur, in quo generales, & supremi æquè, ac infimi exercitus Officiales; Militésque omnes gregarii, tam ii, qui per militare Sacramentum ducibus suis fidelitatem spondèrunt, quàm ii, qui Martis experiundi gratiâ; aut Provincias visendi causâ his se aggregârunt, eorúmque causæ aguntur. Accedunt Commissariatus, bellicique Commissarii, uti & Mercatores, quos vulgò *Marquetanter* appellant.

Regia Tribunalia reperiuntur bina, quorum primum Hungarica Cancellaria nominatur. Referuntur huc omnia, quæ tam superiorem, quàm inferiorem Hungariam, ac ea, quæ
Re-

Regna Croatiae, Dalmatiae, Sclavoniae, ac Transylvaniam contingunt.

Cancellaria Bohemica incorporatarum sibi praeter Bohemiam Regionum, ac Provinciarum causas tractandas suscipit. Moraviae nempe, inferioris, ac superioris Silesiae, quo etiam utraque Lausnitia, cum Comitatu Glozensi, &c. reducitur.

Separatas ab his Instantias, ac Tribunalia Viennae habet Austriae Archiducatus, quae idcirco Archiducalia ordinario nomine compellantur, has inter intima Cancellaria numeranda venit, quod causae omnes unitarum, ac Haereditarum spectant Provinciarum decidendae, utriusque videlicet Austriae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Comitatus item Tyrolis, Alsatiae, &c.

Praeter has Instantia prima Regiminis est, ad quam in temporalibus etiam terna Consistoria, Viennense, Passavienae, & Universitatis reducuntur. Tribunali huic suprema in praefatas Provincias concessa potestas est, neque communes solum, sed & privatas Incolarum, ac aliorum causas discernit: quem in finem diversis ex Statibus apta deliguntur subjecta, ex Statu Comitum & Baronum videlicet, Equitum, & Doctorum, qui secundum jura causas decidunt, & suam opinionem edisserant, praesident tamen Regimini huic Excellentissimi Urbis Locumtenens, & Cancellarius, quorum officium est
alio

aliorum sensus audire, & decretivâ sententiâ stabilire.

Alterum Tribunal priori & loco & dignitate, uti loquitur Lazius lib. 3. cap. 3. ferè par, Cameraticum, seu Fiscale nuncupatur, in quo rationes pecuniariæ suscipiuntur, & confirmantur, Provinciarum, Civitatûmque administrationes, officiorum stipendia, & salaria statuuntur. Constat Tribunal hoc viris nobilitatis, & Arithmeticæ scientiâ insignibus, quibus Archiducis loco Cameræ Præses, Romanis olim ærarii Præfectus appellatus, præficitur.

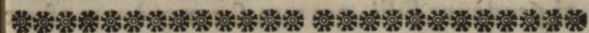
Aliud est Tribunal Provinciæ Mareschallicum, ad quod Provinciales Austriæ referuntur omnes. Consurgit ex triplici Prælatorum videlicet, Dominorum, & Equitum statu, suum & hoc habet Præsidem, quem Mareschallum, qui Romanis olim Præfectus Prætorii vocabatur, nominamus, huic de Provinciæ, ac Particularium ejusdem personarum negotiis tractare convenit, in Comitibus locum primum obtinet, & quæ pro communi bono expedire videntur, secundum æquum decernit, subordinatum tamen hoc Tribunal est Regimini, ad quod partes litigantes ab illo quandoque appellant.

Præter præfata Tribunalia alia adhuc Viennensis Urbs memorat, quorum administrationes à supradictis sunt separatæ, Consistorium videlicet Passaviense, Viennense, & Universitatis, bina priora, quæ Ecclesias proprias, Parochos, Casus conscientiæ, aliâque ad communem

munem ædificationem, fidei Catholicæ augmentum, animarúmque bonum concernunt, examinant, leges condunt, lites componunt, & c. Qui Consistoriis his præſident Celliſſimorum Episcoporum utriusque Diœcesis, sunt Officiales, habentque singuli Notarium suum & Assessores. Consistorium Universitatis forum speciale habet, idque mixtum, non solum quoad Jurisdictionem, aut Judices, & membra, sed etiam quoad causarum criminalium, & civilium cognitionem absolutam, & jus membra sua excommunicandi, & absolvendi, sibi à Pontificibus concessum. Vid. Bullam Martini Rom. Pont. Florentiæ 6. Calend. Jun. anno 1420. emanatam. Ad hoc Consistorium pertinent, omnes illi, quotquot ad artes liberales referuntur, & ab Alberto Contracto, & Rudolpho IV. Austriæ Archiducibus 1360. constitutum est, ut Lazius lib. 3. c. 2. Primum, quem caput Consistorii venerantur, Rectorem Magnificum appellant, qui quatuor Facultatum Decanos, & totidem Nationum diversarum Procuratores, aliósque Consistoriales sibi habet in Consistorio Assistentes, de quibus omnibus titulo *Universitas* pluribus.

Aliud denuò Tribunal est Magistratus Civici, ad quod Cives omnes tam intra, quàm extra Urbem degentes pertinent: Habet hic Magistratus Consulem & Judicem, illius est res testamentarias, & Codillos approbare, rejicere, Tutores constituere, Civitatis commoda pro-
cura-

curare, mala avertere, &c. hujus verò causas
criminales examinare, debita, aliàsque lites
componere, &c. Cuius Curia specialis, & 12.
Senatores assignati sunt, quibus Principis loco
assignatus est unus, quem Civitatis Vicarium,
vulgò *Stadt-Anwalt*/ appellat.

TITULUS IX.

Litteræ, & Univerſitas.

Quanto jam à primis annis fuerint in pre-
tium Litteræ, liberalésque disciplinæ,
plenæ sunt librorum paginæ, & varia
per orbem tot impendiis erecta Lycea abundè
demonſtrant, loquuntur tot Cæſarum ſenſa,
tot decreti Profeſſoribus Cenus, tot domicilia
per Urbes, & oppida litterarum auditoribus in-
ſtructa: Certò Macedonum Principi tanti erat
vel unus Poëta Homerus, ut libros ejusdem,
ſi Plinio fidem damus lib. 7. cap. 29. auro gem-
mísque diviti incluſerit ſcrinio, neque ſuaviùs
ſe quieſcere crederet, quàm ſi eodem capiti
unà cum pugione ſuppoſuiſſet: Quid, quod di-
vini litteratis, ab antiquis noſtris ſtatuti hono-
res, ſtatuarum ac Coloſſi poſiti, ſepulchra & Mau-
ſolæa Regia poſt eorum ſint mortem conſtituta?
quid, quòd orbe toto ſeparatæ à nobis, ac litte-
rarum rudes Americanæ gentes ab Hiſpanis
ſubactæ litterarum uſum certiffimum Divinita-

tis' argumentum esse putârint, cum chærtæ scri-
ptæ vocem occultam inesse animadverterent?
Cieza tom. 2. histor. Peruan. cap. 34. quæ om-
nia luculentum dant testimonium, summam—
Viennensium Urbi accedere gloriam ex floren-
tissima illa, ac fœcundissima sapientiæ Matre—
litteraria Universitate, ex qua tot indies littera-
ti prodeunt Filii, tot tam sacræ quàm profanæ
reipublicæ decora progignuntur; ut vel ideo
mihi non leviter deliquisse viderer, si hanc
Viennensis Civitatis non modicam gloriam—
præterissem.

Universitas itaque Viennensis ut refert
Specul. hon. Domûs Austriacæ, & Lazius lib. 3.
cap. 3. à Friderico II. Imp. anno 1237. devicto
Friderico Austriæ Duce, & Viennâ in Civita-
tum Imperii numerum adlecta penes S. Stepha-
num est erecta, ac à sæcularibus Professoribus
administrata, sed ab Ottocaro postmodum—
scientiarum amante Principe, & Bohemiæ Re-
ge, Ducéque Austriæ pluribus proventibus, &
Magistris anno 1356. aucta, ac ad Aulam no-
vam Ducum ad Urbis mœnia traducta fuit;
sed qualiter rebus omnibus pretiosis usuvenit,
quæ parvæ primùm in amplam crescunt Maje-
statem, ita huic est factum Universitati, & à
modico fundamento in tantam, quam nunc mi-
ramur, propagata est dignitatem: Albertus
enim secundus advocatis Pariliis purpuratis
Theologis, ut dignam sui relinqueret memo-
riam, novam aggreditur Fabricam, & propè
Pa-

Patrum Augustinianorum Ecclesiam in loco, quem nunc forum porcorum nuncupamus, splendidum erigit Collegium, in quo florent studia, & Artes liberales promoverentur: verum Rudolphus IV. Austriæ Dux, qui aptius, & à turbis remotius selegerat spatium, eam ad Portam Stubensem transtulit, eique relicta Templariorum ædificia consignavit, mille quot annis florenis censum auxit, & in formam Academiae reduxit, quam tamen anno post 1388. uti Spec. hon. Austr. l. 4. c. 2. Albertus III. cum trica nuncupatus longè illustriorem reddidit, dum non solum ab Urbano Romano Pontifice confirmationem obtinuit, sed insuper Matheos Professorem adjecit, ipsúmque Professorum numerum ad triginta, quos inter Theologiæ 3. Juris 4. Medicinæ 3. Philosophiæ & linguarum 20. erant, qui tamen numerus postea teste Lazio à Ferdinando II. geminatus est, ampliavit. Mansit status hinc Universitatis usque ad annum 1622. quo vocati ut supra diximus anno 1551. à felicitis recordationis Ferdinando I. Rom. Rege Soc. Jesu Patres Universitati huic inviolabiliter, & in perpetuum favoribus Augustissimi Imp. Ferdinandi II. sunt uniti, qui litterarum amore, & earundem promovendarum zelo inductus locum illum, quem Rudolphus IV. pro Academia destinaverat, illis consignavit, Collegium celebre, Templum, scholas, omniâque ad Universitatem necessaria ædificavit: & quoniam adhuc locus iste angustus videba-

debatur, præter domus illas, in quibus Studiosi quidam certis foundationibus, & Bursis, ut vocant, ad id constitutis alebantur, alias adhuc à civibus præfatus gloriosissimus Imperator, coëmi, & in usum Patrum tradi mandavit, quo factum, ut indies copiosiori Scholarium affluxu Universitas cresceret, & inter primarias, & celeberrimas, quæ cum omnibus aliorum Regnorum, aut Provinciarum Universitatibus jure competere possit, Academias ab omnibus viris doctis recenseatur.

Habet Universitas hæc suum, qui annis singulis ipso festo D. Andreae die publicè in Auditorio præsentibus Reverendissimo & Amplissimo Domino Episcopi Viennensis Officiali, ac Universitatis Cancellario, Perillustri ac Magnifico D. Superintendente Cæsareo, R. P. Collegii S. J. Rectore, Proceribus Universitatis, reliquisque Dominis quatuor Facultatum Doctoribus, à quatuor Nationum Procuratoribus solemniter eligitur, Rectorem Magnificum, qui quot annis ex Facultate alia ordine debito suscipitur ita, ut Theologico succedat Jurista, huic Medicus, post istum alius ex Facultate Philosophica in hoc officium assumatur. Ea autem Rectoris Magnifici est dignitas, ut in publicis actibus, aut Processionibus primùm à Cæsareis Majestatibus locum capeffat, hujus est Universitatis tractare negotia, & criminalibus præsidere, partes adversas componere, & quidquid ad artes liberales pertinet, in Academiæ majus decus, & orna-

ornamentum dirigere; quod ut feliciùs cedat, singuli ei ex quatuor Facultatibus Decani, quatuor item Nationum Procuratores, Austriacæ videlicet, Rhenanæ, Hungaricæ, & Saxonicæ, & quatuor quos in Facultate quavis Seniores nominant cum binis Affectoribus sunt assignati, cum quibus in Consistoriis, quæ quot hebdomadibus regulariter bina celebrantur causas tam civiles, quàm criminales audit, & sententiam decedit.

Et quoniam quivis ex quatuor Facultatum Doctoribus Dignitatis hujus de se capax sit, Societas tamen ad demerendam Universitatis benevolentiam liberè, & spontè suâ omni Jure— etiam ex Electione passiva oriundo renunciavit, & quidquid in Academico Reçtoratu est honoris, & dignitatis, id totum volens libens Dominis Doctoribus quatuor Facultatum, qui de Societate non sunt, reliquit, unde vicissim Universitas ad contestandum suum benevolum erga præfatam Societatem animum declaravit, ita hanc Collegii cum Universitate unionem se recipere, ut nolit quidquam Societatis Jesu instituto, aut studiorum rationi præjudicare—; quamobrem R. P. Collegii Reçtor, ipsaque Societas in Collegii personas omnes, quæ in Universitate litteras docent, aut audiunt, aliùdve in iis gerunt officium omnem eam de illis disponendi potestatem, aut eorum Ministeria dirigendi, jus & authoritatem servabit, quam in eas ante unionem habuisset, eamque in reli-

E 4 quos

quos Scholares, qui Patrum de Societate lectiones excipiunt, aut in Seminariis degunt, retinebit auctoritatem: hoc insuper honoris R. P. Collegii Rectori tribuit Universitas, ut in actibus Academicis sedeat, & locum occupet immediate post D. Superintendentem inter Universitatis Proceres relatus.

Scholas quod attinet, mansuetiores quatuor ob majorem studentium commoditatem binis in locis, domo Professa videlicet, & Collegio docentur, ita tamen, ut illæ Collegio sint subordinatæ: reliquæ, ut Poësis, Rhetoricæ, linguarum Græcæ & Hebraicæ cognitio, Philosophia, Controversiæ, & Theologia utraque cum annexis Secundariis lectionibus à deputatis à Societate Professoribus, quæ eos per Facultatem sibi concessam ad Doctoratum Facultatis propriæ sine prævio publicæ repetitionis actu promovet, Auditoribus in consuetis Universitatis scholis, de quibus ante, proponuntur. Scripturam tamen, Jus Canonicum, & Theologiam etiam ex Ordinibus aliis Viri docti & Religiosi ob id stipendiati prælegunt, licet sub titulo tertiæ, & quartæ Lectionis etiam priores binæ scientiæ à Doctoribus Societatis Auditoribus copiosis explanentur. Reliquæ binæ Facultates, Medica, & Juridica in constitutis ad id propriis Collegiis Professores omni litterarum doctrina excultos, qui suos instituunt, copiosos regent, ut mirum alicui videri non debeat, tot ex Facultatibus singulis procedere viros do-

ctissimos, cum necessarium prorsus sit, à fontibus clarissimis rivulos limpidissimos prodire.

Et ut de primo Universitatis decore pauca quædam delibemus, de honorum Gradibus, quibus exercitati in arena literaria milites ornari consueverunt, hoc loco differendum venit. Excogitati sunt jam ab immemorabili tempore à veteribus Philosophis bono utique plurimorum consilio certi dignitatis gradus, queis ad bonarum Artium studia incitaretur juvenus, & progressi in doctrina sublimiori Auditores decorarentur, unde ut Nazianzenus in Monodia Author est Cæsariensis Basilio M. honoris, & Professionis insignia ex more conferre voluerunt, quamquam ipse propter singularem modestiam eadem repudiârit. Quando tamen, & ubi certus promotionum ordo, & nomina, singularumque Facultatum leges sint introductæ, non satis inter Authores est compertum: alii Bononiæ, aut Parisiis circa annum Dom. 1120. primò cœpisse affirmant, cum enim Gratianus Juris Canonici, Petrus Lombardus, sacræ Theologiæ Epitomen conscripserunt, qui Gratiani decretum, aut Lombardi sententias didicissent, vel perlegissent, Doctores appellari ceperunt: verum, ubi numerus eorum in immensum excreveret, de certa quapiam profitendi ratione cogitatum, & singularum Facultatum leges introductæ sunt, ut Authoritate publica à Scholasticis conventibus solemnibus, & accuratâ disquisitione prius factâ (nam Codicillares Doctores,

qui Pontificum, aut Principis diplomate honorarios titulos consequuntur, post accesserunt) certum eruditionis & virtutis testimonium habituri crearentur. Constitutum quoque tempus est, quod in studiis ante solemnem illam gradationem consumere oporteret. Gradus autem præcipui tres sunt. Primus eorum, qui Tyrocini depositi insignia accipiunt, Baccalauri appellantur: Alter eorum, qui Prodoctores, seu Licentiati dicuntur, tertius Doctorum, & Magistrorum est apex supremus. Verùm alii multò altiùs publicarum promotionum Originem repetentes, ab Augusto Cæsare profluxisse affirmant: Cùm enim hætenus promiscuè de Jure responderent, & lucri causà parùm aliquando consideratè, Augustus Cæsar decrevit, ne quis posthac sibi eam usurparet Facultatem, nisi Principis Autoritas accederet, inserviente publicorum Gymnasiorum examine: Certè Adrianus Imperator Viris quibusdam Prætoriiis hanc Jurisdictionem citra examen petentibus respondit, eam rem non peti, sed præstari solere: Principes non conferre, nisi priùs se idoneos esse demonstrarent, & publica Autoritate optimorum Curialium Consensu promoverentur, quod ipsum etiam Justin. in l. Magist. Cod. de Profess. l. 10. ut Zasius l. 2. ff. de Origine Juris testatur, rescripsit. Sed quidquid de Antiquitate, aut Origine graduum disceptent alii, certum esse pro comperto habemus, Vienneensem Civitatem aliarum Academiarum seu
legi-

egibus, seu consuetudinibus acriter insistere, nihilque eorum negligere, quæ aut in sui majus decus, Ecclesiæ, aut Reipublicæ incrementum, singulorum cedere possit utilitatem: unde Facultas quidem Philosophica præter disputationes solitas, tam publicas, quàm privatas, bina quot annis temporum statuit spatia, quibus bene meritos, ac à quatuor ad id per Facultatis membra electis Judicibus bene probatos, Physicos, quidem ad Baccalaureatum, Metaphysicos verò ad ipsum Magisterii supremum gradum extollat: quod eâ semper pompâ peragit, quæ à numerosa promovendorum copia, Honoriorum nobilitate, Cæsarei Ablegati Autoritate, Doctorum ex omni Facultate multitudine, tubarum, tympanorum clangore, & festivo Auditorii apparatu, plurimum accipit splendorem, & commendationem. Reliquæ Facultates in Cathedrali S. Stephani Ecclesia, erecto ob id in templi medio sumptuoso pegmate, Eruditorum frequente concursu, sub campanæ majoris pulsu, invitatis ad solemnitatem, & ordine, ac longâ serie, ab Universitatis quadam domo per plateam publicam ad Ecclesiam procedentibus Facultatum Dôctoribus suis (postquam secundùm leges examinati bene, & probati fuère, debitam Dôctoratûs lauream imperitiunt: accedunt in solemnitatis majoris argumentum compositi Libelli, qui ab Humanitatis Classe Baccalaureis, à Facultate Oratoria Philosophiæ Magistris, ab aliis, reliquis promotis æquè,

æquè, ac Hospitibus unà cum Catalogo, chyro-
thecis, & à propriis Condiscipulis oblatis libellis
offeruntur. Et ne suus Mansuetioribus littera-
turæ Discipulis desit stimulus, præter majus co-
ram SS. Majestatibus annis singulis ipso festo
S. Xaverii die produci solitum Drama, ubi ab
eadem Cæsarea Munificentia diligentioribus
decernuntur præmia, quinæ per annum à qua-
vis Poëseos nempe, & Rhetoricæ classe ador-
nantur Declamationes, & concertationes litte-
rariæ, in quibus Victorum nomina referto co-
ram Virorum eruditorum auditorio promul-
gantur) quod idem quatuor classes reliquæ se-
mel per anni spatium bono studiorum profe-
ctu, & doctrinæ in Juvenibus incitamento ex-
sequuntur. Multa adhuc essent quæ de Uni-
versitate hac disserenda superessent, sed quia
nota omnibus lubentes ea prætermittimus, ac
ad alteram quam Academiam vocant, transi-
mus.

Fundata hæc est à Provincia ante annos
non multos, ac in Suburbiis picarum platea di-
cta, ante portam Scotensem sita: degit in hac
copiosa Nobilium juvenus, qui à Regionibus
etiam exteris confluentes, tam in litterariis,
quàm aliis nobilitate dignis studiis imbuuntur:
diversi in hunc finem Artium, linguarum, Ju-
ris, &c. sunt designati Professores, qui statutis
temporibus soluto ad id annuo stipendio in ea,
quam quisque addiscere velit liberalium artium
disci-

disciplina eos erudiant, & non nisi in iisdem
excultissimos manumittant.

Referimus pariter ad titulum istum Artes liberales alias, in quibus Juventus nobilis instruitur; quem in finem variæ sunt erectæ domus, & Amphiteatra, in quibus, equitando, saltando, digladiando, aliisque tam militaribus, quàm nobilibus exercitiis, ab excellentissimis quibusque sua in Arte Magistris instructi profectum faciunt singularem, hinc erectæ Scholæ equestres, tam intra Civitatem ad ipsam aulam Cæsaream, ad quam ex Regia per ambitum patet accessus, in qua Sacræ Cæsareæ, Regiæque Majestatis Ephebi statutis diebus, ac temporibus erudiuntur, quàm extra Urbis mœnia ad paulò ante memoratam Academiam, in qua nobilitas plurima se exercet, quibus, quam vis his adnumeranda non foret, adnectimus pugilarem scholam, apud cervum aureum, in qua singulis propè Dominicis diebus sua Opifices ludicra exhibent prælia, & secundum cujusque morem, ac institutum jam hostis oblongis, jam frameis ligneis, jam aliis pro diversitate instrumentis se jovialiter simul, & artificiosè delumbant: quibus in artificiis & aptos se, & expetitos ad hostiles (si necesse foret) retundendos impetus efformant.

Cum litteris erectæ, & instructæ præclarissimis Auctoribus Bibliothecæ non exiguo sint emolumento, & Urbibus splendori, aliquas in genere easque celebriores meritò hunc ad titulum

tulum revocamus; & ne longi simus, Principatum, uti æquum est, obtinet Augustissimi Cæsaris Bibliotheca, quæ tam quoad copiam (multa enim librorum millia continet) quam quoad splendorem, Authorem impressorum, Codicum M. S. Antiquariorum, omniumque eorum, quæ Bibliothecam Cæsare dignam ornare possunt, aut in ea desiderari, debitum apparatus inter primas, & celeberrimas, non unius Urbis, sed ut communis sensus est, Orbi universi numerari potest: Habent quoque Bibliothecam splendidam, eamque publicam R.R.P.P. Ordinis Prædicatorum D. Dominici, quam ob foundationem, Windhagianam appellant, celebris ea est, & visu dignissima: Facultates quoque suas separatim variis in locis erectas, non solum suæ Professionis, sed etiam omnigenarum rerum Authoribus habent instructas Bibliothecas, neque etiam Collegium, Monasterium, aut Religiosam Communitatem reperire est, in qua non præclarissimas copiosis planè, & exquisitis Authoribus locupletes, & omni eâ pompâ, quæ Religiosæ non adversetur modestiæ, divites mirabere Librorum, Tabellarum, Globorum, Instrumentorumque variorum, ut ita loquar, Officinas, ut quasi tot litterariis armata lorice, quod libris prodeat adversus segnem ignorantiam pugnax Vienna, sibi que doctrinæ palmam, & triumphum adversum alios polliceri facile queat Artium liberalium aut hostes, aut Rebelles.

TITU-

TITULUS X.

Artes Mechanicæ.

AB Artibus liberalibus ad manuarias ducimur, quæ & Urbium commendant, & magnificentiam, & augent splendorem. Sunt hæ in Urbe hac nostra tam copiosæ, tam exquisitæ; ut ad expoliendum quod rude est, ad elaborandum quod informe, divino munere Vienna data, imò nata videatur. Labet hinc eas ordine recensere, quo in suas singulæ divisæ Tribus, suo Tribus stipatæ labaro, & suo labara Tutelari Divo insignita, sub ipsa Theophoriæ solemnia dignum non tam artis omnigenæ, quàm devotionis intuentium oculis præbent spectaculum.

1. Tribus Fabrorum Lignariorum est, suoque in vexillo hinc magnum Christi Nutritium D. Josephum; inde Noëmi arcam ostentat.
2. Murariorum, & Lapidarum hinc SS. Nicolstratum, & Symphorianum; inde SS. Castorium, & Claudium.
3. Scandulariorum: hinc D. Custodem Angelum; inde domum Lauretanam.
4. Arculariorum: hinc Deiparentem Virginem; inde arcam fœderis.
5. Fabrorum Serariorum, & Horologiopæorum: hinc Sanctissimam Virginem MARIAM; inde S. Leonardum.

6. Sa-

6. Sapanariorum, Salsamentariorum, & Caesariariorum hinc S. Oswaldum; inde S. Eustachium.
7. Coquorum: hinc Christi Aviam Divam Annam; inde nuptias in Cana Galilææ.
8. Carbonariorum: ex utraque vexilli parte Dei Matrem Virginem exhibet.
9. Carpentariorum: hinc S. Eliam; inde Divam Catharinam.
10. Tornatorum: hinc Jesulum tornatoriæ artis Juventute Studiosum; inde Divam Mariam Magdalenam.
11. Nautarum: hinc Divos Noëmum, & Nicolaum, inde eosdem cum Beatissima Virgine.
12. Bajulorum: hinc D. Augustinum cum D. Thoma Aquinate.
13. Chirurgorum: hinc D. Bartholomæum; inde Samaritanum Evangelicum.
14. Restiariorum: hinc Deiparam Virginem; inde D. Augustinum.
15. Pileonum: hinc D. Partheno-Martyrem Barbaram; inde D. Turonensium Præsulem Martinum.
16. Figulorum: hinc D. Florianum; inde D. Sebastianum.
17. Textorum: hinc DEI Filium; inde Sanctissimam DEI Matrem.
18. Fiscellariorum: hinc S. Dorotheam; inde D. Gregorium.
19. Mellicratariorum: hinc Matrem misericordiæ; inde D. Mediolanensium Præsulem Augustinum.

20. Farinariorum; hinc DEI Genitricem; inde D. Claram.
21. Pabulariorum; hinc Nativitatem Dominicam; inde S. Agnetem.
22. Molitorum; hinc DEI Matrem; inde D. Nicolaum.
23. Pistorum; hinc DEI Matrem cum Divo Nicolao Tolentino; inde D. Augustinum.
24. Pectinariorum, & Cribrariorum; hinc D. Mariam Magdalenam; inde S. Danielelem Prophetam.
25. Aciculariorum; hinc effigiem SS. Trinitatis; inde S. DEI Matrem MARIAM.
26. Sartorum; Divum Michaëlem Archangelum.
27. Lanionum; hinc 4. Evangelistas cum Agno Apocalyptico; inde Abrahamum immolantem Isaac.
28. Linteariorum; Sanctissimam DEI Matrem Virginem.
29. Campanulariorum, & Fabrorum Stannariorum sine vexillo.
30. Alutariorum D. Catharinam.
31. Marsupiariorum, & Manicariorum; hinc Sanctissimam Trinitatem; inde lachrymantem Virginem Böttschianam cum D. Udalrico.
32. Coriariorum; hinc Beatissimam Virginem; inde D. Proto-Martyrem Stephanum.
33. Ephippiariorum; hinc D. Georgium; inde D. Augustinum.

34. Lorariorum: hinc D. Gentium Doctorem Paulum; inde ejusdem Conversionem.
35. Samiariorum: hinc D. Barbaram; inde Davidem de Goliatho triumphantem.
36. Vietorum: D. Urbanum.
37. Pileatorum: D. Apostolorum Principem Petrum.
38. Pomariorum: hinc D. Annam; inde Sanctissimæ Annæ Filiam.
39. Topiariorum: hinc Proto-Parentes nostros Adamum & Evam; inde Christum sub Hortulani specie D. Mariæ Magdalenæ comparentem.
40. Olitorum: hinc SS. Trinitatem; inde D. Martham.
41. Sutorum: hinc DEI Matrem; inde Divum Austriæ Marchionem Leopoldum.
42. Fabrorum ferrariorum D. Ludovicum utraque ex parte.
43. Segmentariorum: hinc Deiparam Virginem cum D. Joanne Baptista; inde D. Paulum.
44. Reticulorum tibialium: hinc JESUM Pastorem; inde Familiam Christi.
45. Subactorum Coriariorum: hinc D. Michaëlem; inde D. Bartholomæum.
46. Distillatorum: hinc Beatissimam Virginem Auxiliatricem; inde D. Florianum.
47. Zythopæorum: hinc D. Virginem Auxiliatricem; inde D. Florianum.

48. Pellionum : hinc DEI Matrem ; inde Sanctum Rochum.
49. Vitriariorum ; hinc DEUM Patrem ; inde S. Lucam.
50. Aurifabrorum : sine vexillo, sed præferuntur iis aurati bini calices cum pateris in decoratis perticis.

Præter hos, quos suis attribuimus tribubus, alii adhuc sunt in Civitate ista sive Typographiam, sive Pictoriam, Statuariam, Sculpturiam, sive Architecturam civilem & militarem, sive alias artes desideres, Artifices quàm plurimi, quos, ne longum nimis texamus Catalogum, consultò prætermisimus, eùm constet in una hac Urbe tot diversarum artium posse reperiri peritissimos Magistros, quot artes sunt excogitabiles, ut vel in hac gloria nulli quantumvis celeberrimæ per Orbem Civitati Viennam palmam concedere cum veritate fateri possimus.

TITULUS XI.

Gazophylacium Cæsaris, aliâque pretiosa.

Opes, quæ felicitatis humanæ pars sunt maxima, in una hac Urbe, & amplas esse, & pretiosas liquet ; metiri eas, qui appetit, incolarum multitudinem, mercimonio-

rum frequentiam, census amplissimos, vectigalia opulenta, privatorum stipendia, quæritus, munia, & sumptuosum vivendi genus perpendat; quæ cum in comperto sint omnibus, ipsum Augustissimi Cæsaris Gazophylacium hîc referre placuit, in quo uno, quod aut rarum à pretio, aut decorum ab elegantia, aut ab arte, vel natura commendatum vidit orbis, brevi veluti compendio conclusum reperies. Pro inquilino hoc tam pretioso destinatum in Aula Cæsaris amplissimum & elegans ejus habitaculum, longitudine passuum duorum, & sexaginta, latitudine septem: hîc ordine decoro, mole excelsâ complures exquisiti operis visuntur cistæ; suo omnes thesauro ditatæ, cujus singula recensere cimelia cum pagellæ præsentis non sustineant angustia, ea hîc solùm commemorare sufficiat, quæ vel materiæ, vel artis præstantiâ cæteris digniora spectantium oculos in sui rapiunt admirationem.

Ab auro metallorum pretiosissimo initium sumimus, quo hoc in Gazophylacio, & copiosa, & elegans est supellex, præ cæteris tamen memoranda videntur. Primò statua aurea Imperatoris Turcici equo insidentis, binis stipati famulis, staturæ notabilis. Secundò aurea Rudolphi II. Romanorum Imperatoris Campanula. Tertiò Catena aurea oblonga, latæque diversas Austriacorum Archiducum effigies ad modernum usque Augustissimum Romanorum Imperatorem Leopoldum Achatî incisas referens.

rens. Quartò pelvis aurea cum Malluvio au-
 reo à Carinthiæ Ducatu dono oblata, è qua
 Neo-Nati Austriæ Archi-Duces Baptismali un-
 dâ lustrantur. Quintò Horologium aureum
 Crystallo pellucidâ obductum, quod pretio
 æquari nequit. Sextò Corona Domestica Im-
 peratoria adamantibus, Saphyris, gemmisque
 majoribus distincta, cum Sceptro ex unicornu
 elaborato, in cuius supremitate saphyrus, ovi ad-
 æquans magnitudinem, visitur: pomum item
 Imperiale gemmis prægrandibus pretiosum,
 quæ tria septingentis Imperialium millibus Ru-
 dolphus secundus Pragæ fieri fecit. Alia item
 Corona Imperialis cum cruce, adamantibus,
 Saphyris, gemmisque pretiosa, pariformis illi,
 quæ Norinbergæ asservatur, hac Ferdinandus
 III. primus coronatus est. Septimò Corona
 Regni Bohemiæ cum sceptro, & pomo. Octa-
 vò alia Corona Regalis à Turcarum Imperato-
 re perduelli cuidam transmissa, & superiori bel-
 lo Turcico ab eodem in prælio obtenta. Nondò
 Fritillus aureus suis cum calculis, lapidibus pre-
 tiosis distinctis. 10. Latrunculorum lusus ex
 auro obryzo librarum 27. 11. Chartifoliorum
 lusus ex auro musivo cum aureo numismate, vi-
 ginti duorum millium ducatorum. 12. Race-
 mus aureus in Tokayensibus superioris Hun-
 gariæ vineis repertus. 13. Lamina aurea
 prægrandis arte chymica è metallo; alia item
 auri massa è plumbo transformata. 14. Pocu-
 la aurea multiformia, è quibus aliqua movente

nemine raro artificio in mensis súsque déque
gyrantur. Postremum variæ pelves aureæ, &
si quæ alia hujus generis supellex.

Ab aureo ad argenteum deflectimus appa-
tatum, de quo id unum in Gazophylacio ho-
dixisse sufficiat, eum Cæsare dignum, & tantæ
non imparem esse Majestati, pauca idcirco adfe-
ram, eaque cæteris digniora. 1. Navis argen-
tea inaurata interno rotularum motu suis cum
vectoribus progrediens. 2. Globus Cœlestis.
3. Bacchus curru vectus hirco insidens. 4. Stro-
phium argenteum labore Indico subtilissimis
incisuris cælatum. 5. Bini contexti ex argen-
to calathi, quibus præstat paris operis quadrata
sportula, ab Augustissima Impetratrice defuncta
ex Hispaniis adducta, structuræ tam elegantis,
ut ars sola septem coronatorum argenteorum
millia mereatur. 6. Caroli audacis ultimi Bur-
gundiæ Ducis statua argentea genu innixa, alia
item Philippi pulchri Hispaniarum Regis statua
argentea vivi staturam æquans. 7. Fritillus
argenteus; taceo horologia artis exquisitissi-
mæ, eaque multifaria, lances, scyphos, phiales,
pocula, aliúmque copiosissimum è metallo tam
pretioso apparatus,

Unionum, Margaritarum, gemmarúmque
tantus híc decor est, & pretium, ut quidquid
natura ex his Orbi pretiosum protulit, huc in-
tulisse videatur. Visitur híc præ cæteris Acha-
tes candidus, cui ternæ Romanorum Cæsarum
offigies incisæ. 2. Onyx, cui insculpta Alexan-

dri Magni effigies, duodenis imperialium milli-
 bus æstimatus. 3. Caput ex Achate cælatum
 quod è Sinis ad nos translatum millionum ali-
 quot pretium ibidem habuisse dicitur. 4. Phia-
 la ex Achate & Jaspide miro naturæ fœdere ad-
 unatis. 5. Alia ex Onyche phiala ampla, &
 capax auro vestita. 6. Malluviolum Achatin-
 um à Leopoldo Cæsare decem imperialium
 millibus coemptum. 7. Phiala Amathystina.
 8. Phialæ binæ, unaque capacior è granato orient-
 tali cælata. 9. Amphora vasta, cum phiala ex
 fardonyche. 10. Lapis Lazari. 11. Major phia-
 la è lapide Neghritico. 12. Serenissimorum
 Austriæ Archiducum Insignia cum Aquila Im-
 periali è lapidibus pretiosis vivis coloribus effor-
 mata. 13. Concha manûs magnitudinem
 explens, exterius Achatina, interius Amathy-
 stina. 14. Poculum prægrande è Topazio Bo-
 hemico. 15. Phiala ex Adamante Hungarico
 ovi anserini magnitudinem æquans. 16. Scy-
 phus è Topazio orientali floribus è margaritis
 diversis distinctus. 17. Latrunculorum lusus
 è lapidibus pretiosis thecæ argenteæ inclusus.
 18. Variâ è Crystallo pocula, phialæ, lances,
 statuæ, naves, quæ inter eminent Scyphus Cry-
 stallinus capax in conum assurgens ulnarum
 duarum altitudine, ab Hieronymo de Miseron
 elaboratus, in ternas fistulas, è quibus quælibet
 poculum exhibet; hic scyphus convolvitur,
 una tamen, & indivisa ex materia efformatus,
 viginti Imperialium millibus æstimatur. 19.

Hydria Crystallina ab Augustissima Imperatrice ex Hispaniis allata. 20. Adamas Orientalis quadratus Oeniponto allatus viginti Imperialium millium valore pretiosus. 21. Alius priore major Adamas, gemmis, pyropis, auroque vestitus. 22. Adamas Bohemicus magnitudine nucis regiae majoris, formam habens Orientalis illius Adamantis celeberrimi, qui Florentinae asservatur, Augustissimae Imperatrici ex Hispaniis oblatus. 23. Gemma nucis myrrhificae magnitudine sexaginta imperialium millibus aestimata. 24. Ornatus ex Adamantibus in frondes speciosissimas elaboratus, centum imperialium millibus æquiparandus. 25. Scutum pavonem è Smaragdis exhibens. 26. Flores varii è pyropis, adamantibusque confecti. 27. Pyropi aliquot in quadrum concisi imperialis magnitudine. 28. Patina achatina, cui non artis sed naturæ solertiâ inscriptum legitur *Beato Christo*. 29. Langenula è Smaragdo Orientali basi triplici innixa nullo pretio satis æquanda; par huic cimelium apud Monarcharum Orbis neminem reperiri dicitur, magnitudinem Smaragdi hujus commemorat Lambecius in Bibliotheca Augusti Cæsaris. Paris magnitudinis bini alii pretiosi lapides hinc asservantur, quibus quadraginta Imperialium millium pretium sibi vendicat. 30. Urceus è Chrysolito, auro vestitus. 31. Frameæ Turcicæ, aliæque arma, ephippia, equorumque ornatus copiosus adamantibus, auro, gemmisque distinctus. 32.

Fritillus corallinus. 33. Latruncolorum Ius
est Corallius Turcicus. 34. Cista mundo mulie-
bri pretioso, Turcicisque muneribus referta.
35. Topazius prægrandis. 36. Tabula pretio-
sa adamantibus, gemmis, floribusque distincta
ab Augustissima Imperatrice vidua elaborata.
37. Bezoar Occidentale, & Orientale. 38. Ma-
gnes miræ molis anchoram prægrandem su-
stinens. 39. Hyacinthus Austriacorum insi-
gne cum majori littera L. non arte, sed naturâ
Magistrâ referens. 40. Linea Margaritarum,
quarum quælibet avellanæ nucis magnitudi-
nem adæquat.

Adeam nunc quæ exquisita magis artificum
elaboravit industria, devenimus, quæ cum ferè
sint innumera, digniora subnectimus. 1. Varia,
miræque artis è succino, ebore, cornu Rhinocero-
tis, unicornu opere Toreutico elaborata hæc
visuntur pocula, Scyphi, lances, & si quæ alia
hujus generis est supellex. 2. Triremis ampla
eburnea omni apparatu navali instructa. 3.
Cantharus eburneus, cui Paradisus Orbis cum
animantibus omnibus insculptus. Accedunt
his Cantharus minor eburneus ab Augustissi-
mo nostro Imperante, & major alter à Glorio-
sissimæ memoriæ Ferdinando III., tertius item
à Serenissimo Archiduce Sigismundo Oenipon-
tano rarâ dexteritate torno elaborati. 4. Sphæ-
ra præcella uno è continuo efformata cum ico-
ne minuta, cui alia superinducta visitur. 5. Py-
xidula rotunda cui ab Alberto Dürer omnium

artium peritissimo artifice tam affabrè incisa. 9. Salvatoris mundi Nativitas, ut triginta imperia-
lium millium pretio æquiparetur. 6. Tabella
Divorum Innocentum cædem cælato opere ex-
pressam referens. 7. Justiniani Imperatoris
effigies in Concha expressa imperialium. 9.
5. millium. 8. Horologium insidente. 9.
Baccho in formam dolii figuratum, alterum
item in equum efformatum, inequitante sua. 9.
cum pharetra Cupidine, tertium in globum cir-
cinatum, quartum testudinis, quintum cancri
figuram imitatur, utrumque interno rotarum
motu lento passu progrediens. 9. Mensulæ
scriptoriæ multimodæ variis exquisitissimorum
artificum cælaturis exornatæ. 10. Maximi-
liani Imperatoris dimidiata statura lignea argen-
teo inclusa loculo ad manûs altitudinem affur-
gens, cujus anterius capillitium Augustissimæ
confortis suæ capillos exhibet. 11. Draco in-
gens rotis quatuor vectus. 12. Horologium
in cruce CrySTALLINA elaboratum. 13. Impe-
ratoris Justiniani equo insidentis statua ex ære
fusa. 14. Juditha Holofernem obtruncans,
Chirurgus item cauterium inurens, pugna tota
ad S. Gotthardum opere ceroplastico vivis li-
neamentis efformata. 15. Basiliscus incorrup-
tus vitro inclusus. 16. Culter spitamalis à Bo-
hemo Rustico 1602. Pragæ in potu absorptus,
tandem post novem mensium intervallum la-
teri Rustici excisus, Rustico per annos aliquot
superstite. 17. Cornu quod Sanctorum trium
Re-

Regum fuisse creditur. 18. Colobium Gusta-
vi Adolphi Suecorum Regis. 19. Binæ serpen-
tum exuviæ urnarum ferè 30. eorum alter Mau-
ros 5. cum cane, alter Mauros ternos absorbuif-
se dicitur. Mittimus cætera, & à profanis ad
sacra paramus abitum, quæ in tanta etiam ha-
bentur abundantia, ut finem non faceremus,
si vel leviter singula attingeremus, unde aliqua
delibare solùm contenti erimus.

Atque ut ab iis, quæ cœli, terræque pre-
tium Salvator noster vel sanguine, vel attactu
suo pretiosa effecit, ducamus initium, videtur
hîc Clavus ferreus, qui dextram Salvatoris Cru-
ci affixit. 2. Altariolum ab externo etiam
sumptu, & pretio non æstimabile, unionibus,
Margarithis, Rubinis, & adamantibus ad om-
nem Majestatem excultum, asservantur in hoc
sanguineæ Redemptoris nostri guttæ, pili ex
veneranda ejusdem Barba, Spinæ, & Lanceæ,
Columnæ, flagellorumque, quibus cruciatus
fuit, fragmenta. 3. Magnæ tres Crucis sanctæ
particulæ, uti & una de Purpura, altera de sin-
done cui erat involutus.

Præter has nullo comparandas pretio reli-
quias aliorum Sanctorum habentur in Thesau-
ro hoc sacro quàm plurimæ, has tamen inter
memorandas duxi sequentes. 1. Aliquot in-
tegra Sanctorum Corpora. 2. Particulas sa-
cras ex SS. Apostolorum corporibus, quæ in cu-
jusvis propria statua ex argento justâ staturâ
elaborata asservantur inclusæ. 3. Os brachia-
le

le Innocētiū XI. 4. Lapis quidam, quo S. Pro-
to-Martyr Stephanus fuit lapidatus. Alias San-
ctorum reliquias, quæ copiosissimæ sunt, & au-
ro, argento, gemmisque pretiosis coruscant,
non adfero: ternas illas Crucifixi Salvatoris
statuas tacere non possum, quæ partim naturæ,
partim gratiæ in se continent miracula, eaque
Orbi ostentant. Primam in brassica quapiam
membris omnibus, capillis, barbâ, &c. & corpo-
ris totius Symetriâ absolutam natura protulit,
alteram in floris cujusdam caudice tam aptè,
& eleganter efformavit, ut vivere potiùs, ac ab
artis peritissimo Magistro elaborata crederetur.
Tertia illa est Salvatoris in ligno expressa Cru-
cifixi effigies, quæ Ferdinandum II. orantem, ac
contra hostes auxilium implorantem his verbis
consolata, & allocuta est: *Ferdinande non te de-
seram.*

Sculpta hîc quoque asservatur Beatissimæ
Virginis statua, quam Æthiops infidelis nescius
quid operis perficiat, tam artificiosè elaboravit,
ut ad artem, & perfectionem nihil in ea deside-
rari queat ulteriùs.

Reperiuntur etiam hoc in thesauro bini ra-
ro prodigio in saxum transformati panis libo-
nes, quos fœmina quædam neglecto divino Of-
ficio, ipso festo S. Annæ die pinsere attentavit.

Referuntur ad sacram hanc Gazam infini-
ta propemodùm auro, argento, unionibus, gem-
mis, lapidibusque pretiosis insculpta, formata,
aut exornata Altariola, Candelabra, Lampa-
des,

des, Calices, Ciboria, Monstrantiæ, Urceoli, aliique Templorum, & Ecclesiarum ornatus, quæ vel sola enumerata librum implerent, unde his in præsentiarum supersedendum rati ad binos alios memoriâ dignos sacrarum rerum thesauros brevissimè rememorandos transgredimur.

Unus est ille, qui à Matthia Romanorum Imperatore, & Anna Augustissima illius Coniuge R.R. PP. Ordinis S. Francisci in novo foro est concreditus, asservatur hic in quodam decente penès Templum majus loco, & non nisi ob reverentiam Reliquiarum accensis luminaribus à linteato sacerdote ostenditur: divisus est in cistas varias, easque capaces, ac à pretio suo, si extrinsecam solùm spectes æstimationem, non satis æstimandus: Reliquiæ suis thecis, aut pretiosissimis gemmis, unionibusque distinctis involucris impositæ, acipientissimæ Imperatricis proprio labore, industriâ, & manibus decoratæ. Præter alia Spinas ex Corona Salvatoris aliquot, ex ejusdem sanguine, &c. quæ in pretiosis ex Jaspide altariolis asservantur, integra Sanctorum Capita, ossa majora, digitos argenteis, aut Crystallinis inclusa capsulis labore, & Margaritis ab eadem Sanctissima Imperatrice exornatis ostendunt. Candelabra item 6. ex Jaspide altitudinis eximiæ, Monstrantias, Calices, &c. auro, argentoque insignes quàm plurimos, asservatur etiam hic rosarium granis centenis aliquot copiosum, uti & flagrum quod

quoddam, quo in corpus suum præfata Imperatrix desæviebat: horæ aliquot in solo spectando hoc thesauro sunt consumendæ.

Alter Celsissimi & Reverendissimi est Episcopi Viennensis è Comitibus de Harrach, quem in Sacello domestico Domûs in Preineriana platea sitæ summâ veneratione, & cultu asservat: est in hoc quidquid vel de Christi Domini, Matrîsque ejus Sanctissimæ, vel Apostolorum, Innocentium Infantum, aut aliorum Sanctorum reliquiis potest desiderari: Thesaurus ob id magis pretiosus, quo certius constat eum & genuinum esse, & miraculo non vulgari comprobatum: nam cùm à Serenissimo Saxonie Duce (ab illo enim tam exquisitum munus hanc in Familiam provenit) quibusdam Lutheranis Prædicantibus, ut reliquias hæcæ arcis concluderent, cura committeretur, dolo quopiam, an astu particulam quandam Lutheri ex Caligis resectam, ac specialem in capsulam compactam, sacris reliquiis adjunxerunt, quàm unâ cum reliquis Ducis sigillo munitam Viennam securo itinere transmiserunt. Portatur interim ad Sacellum arca, eúmque exhalat foetorem, qui omnium nares obstrueret, ac totum Sacellum foedè occuparet, neque evanuit foetor iste, donec Episcopus ipse cum Clero apertâ arcâ fraudem deprehenderet, & capsulam, cui inscriptum erat: *Ex Caligis D. Martini Lutheri*, unâ cum inclusis quisquiliis combureret, quo factò,

& fo-

& foetor evanuit, & fragrantissimus odor sacris
ex reliquiis emanans Sacellum totum implevit.

In omnibus propè Ecclesiis præcipuè ve-
rò Cathedrali exquisitum tam quoad pretiosas
reliquias, quàm ornatum, ac vasa aurea, argen-
teaque thesaurum reperies, quo & Divinus cul-
tus illustrior, & animi intuentium ad Divinam
honorandam Majestatem reddantur promptio-
res, verùm, quia vel ex solo Augustissimi Cæ-
saris, binisque præfatis sufficienter Viennensis
Urbis tam sacræ, quàm profanæ divitiæ, & orta
exinde gloria abundè constat, ad alia quæ titu-
lo huic annecti possunt transimus.

Inter hæc primo loco memorandum venit
Technophylacium Aulicum, quod in ipsa Aula
videri potest, exquisitis picturis potissimùm, ,
aliisque tam auro, quàm argento, ebore, lapidi-
búsque pretiosis rebus celeberrimum, ut vel
hoc unicum in thesauri nobilissimi vicem subi-
re, & computari posse videatur. Varia hic mul-
timodis clarissimorum Pictorum, aliorúmque
Artificum raris prodigiis referta, eaque amplissi-
ma longâ serie objiciuntur hypocausta, in qui-
bus quidquid vel aspectu jucundum, vel arte
mirandum, vel pretio est summum, magnâ vo-
luptate oculorum aspicitur, hinc tam sacræ, quàm
profanæ imagines à variis aulis ad nostram
hanc transmissæ, quarum levissimæ aliquot mil-
lium imperialium pretium transcendunt, pluri-
mæ etiam 30. 40. 50. & plura millia superant:
tanta aliæ arte, tali penicillo elaboratæ, ut præ-
ter

ter vocem ad vitam nihil aliud desideres, aliud nihil exposcas. Præter imagines, & picturas rarissimas spectanda proponuntur Idola auro, lapidibusque pretiosis expressa, & cultum, habitumque eorum, quæ ab idololâtris diversis in mundi partibus, remotisque terris adorantur, multa item numismata aurea, Cæsarum Romanorum effigies auro, aliisque sumptuoso metallo, aut gemmis cælata: Urbes etiam, & munita, quæ vera exprimunt aliorum Regnorum Præsidia, quarum quædam Augustis manibus, & labore ad vivum sunt elaboratæ. Verbo nihil, quantumvis innumera ibi reperies, est, quod suam non mereatur laudem, suam sibi non vendicet æstimationem.

Ad aliud conservatorium amplissimum à Technophylacio, cui ab Ephippiis nomen est impositum, te duco: Videbis hic arte mirâ, majoribus sumptibus, & ingenti pretio, ac ad Cæsaream exornata pompam Ephippia, lora, stapedes, phaleras, aliumque tam equestrem, quàm currulem apparatus, quem vel diversi Imperiorum, & Regnorum Monarchæ ad luxum potiùs, & splendorem, quàm usum ordinarium excultum nostram in Aulam dignum Cæsare munus ablegârunt, vel ad pompam, & Majestatem Augustissimi Imperatores fieri curârunt: Jacet hic, & nullus suo est argento, aut auro honos, omnia gemmis rutilant, omnia pyropis coruscant, & vel ipsam stellarum ad invidiâ noctem illuminant dispuncti loris, ehip-

piis, & stapedibus adamantes, ut vel hoc dixisse
sufficiat, inæstimabilem his unis inesse valorem,
ac pretio pretium, quod tempore Salomonis
fuisse legimus, obrutum fuisse, ac viluisse.

A loco isto Vastam ingredimur Aulæ Ca-
meram, ubi varia aservantur peristromata, qui-
bus arstanta, tantusque valor; ut sola hæc com-
muni sensu eorum, qui ea coram & viderunt, &
stupuerunt, Regni alicujus integri pretium suo
pretio adæquent: alia acu picta historias inte-
gras, pugnas, bestias, similiave alia vivis colo-
ribus exhibent, alia filis aureis, argenteis, gem-
misque superba oculos intuentium perstrin-
gunt, alia ex holoserico fimbriis aureis locuple-
tata pompam, & Majestatem exhibent non vul-
garem.

Taceo alia, eaque quàm rarissima, & quàm
plurima Aulæ Cæsareæ, & vel ideo Urbis Vien-
nensis decora: certum esto, eam esse his in The-
sauris Viennæ gloriam, cum qua nulla per Or-
bem Civitas, nullæ exterorum Principum
opulentia valeant comparari.

G

TITU.

TITULUS XII.

Horti, & loca recreationi assignata.

Magnam olim in sumptuosis extruendis viridariis vim locabat antiqua Nobilitas, eaque iis exstruebat impendiis, quæ ad luxum potiùs, & splendorem immoderatum, quàm ordinatam relaxationem animi fervebant: miramur adhuc pensiles Babylonis hortos, eosque Orbis prodigiis adnumeramus, dum vel eos mortuis librorum lineamentis videmus adumbratos, easque trabes suspicimus, quibus tanta imposita moles, stratas pavimento arundines asphalto compactas, aquarum receptacula, proceras arbores aurâ quasi sustentatas, amplissimum, & pedes viginti duos spissum latitudine murum stupefcimus, verbo machinam tantam testudinibus fultam, opus superimpositum operi dilaudamus, eoque humanum in colendis, aut struendis hortorum formis progressum fuisse ingenium; ut qui oculari eos non probavit experienciâ, fidem propè abnuat recensenti. Fabula sit, quod de Hesperidum Pomario Poëtæ commemorant, vel de Adonidis Hortensibus deliciis referunt alii, illud certum est Viennensi Floræ areolarum suarum non deesse illicia, sed civitates reliquas in amoenum, ac floridum posse provocare certamen. Et licet inter ipsa Urbis mœnia neque aded copiosa, neque

que amplitudine suâ vasta possint esse vireta, ea tamen, quæ tum in aula Cæsarea, tum plerisque Religiosorum Cœnobiis, tum privatis Dominorum quorundam palatiis, tum ipsis in Urbis reperiuntur mœniis, ejusmodi sunt, quæ pascere queant virore oculos, odore nares, amœnitate totum hominem recreare. Majores sunt suburbanæ hortorum deliciae, quas, quia non minùs ipsi Urbi quàm jucundæ, tam gloriosæ, levi pennâ more nostro percurrimus, illud obtestantes, ne, si fors prætereamus aliquos, alios commemoremus, id vitio, aut culpæ nostræ, sed eorum, à quibus id accepimus minùs solerti indagini adscribatur.

Primarios itaque, & tam à rerum varietate, quàm Venustate, & Magnificentia memoriâ dignos in Suburbiis Leopoldinis recensent præ aliis antiquam Cæsar. Majest. Favoritam, ut nuncupant, quæ tempore Viennensis Obsidionis vastata quidem, sua tamen adhuc hodie habitæ magnificentia vel ex ipsis ruderibus ostendit argumenta.

In iisdem Suburbiis diversis tamen locis sunt horti celebres, Principis de Montecuculi non procul à Prater. Com. Colorado propè perticam vexilli (*Sahnstangen*) Com. de Fläsching, penes hortum præfatum. Com. Loschi, &c. Com. Volckra, Com. Zsernini ad ripam brachii è Danubio profluentis, in loco, quem intra salices dicunt. Com. de Weissenwolff penès FF. Misericordia. Com. de Oetting ad Da-

nubium. Com. de Lamberg ad ripam Danubii,
D. de Aichpigl, & Lebenthurn.

In **Rosau**/ præter alios plures, quos omit-
timus insignes sunt, & digni calamo Principum
duorum unius de Dietrichstein, & alterius
Liechtensteinii. Comitum item ab Alheim,
Kueffitein, Harrach, Colaldo.

In platea picarum vocata Comitis Die-
trichsteinii, Melicensium Præsulis, Aulici, Re-
giique ærarii Præfectorum, unà cum horto Vor-
steriano.

In via Regia Viennensium Episcopi è Co-
mitibus de Harrach, Com. de Paar, Domino-
rum item ab Albrecht, Hellinger, & Partilotti
horti sunt singulares.

In **Widen** præter Augustissimarum Maje-
statum Favoritam in paucis celebrem, inveniun-
tur horti alii non pauci, quos tamen inter prima-
tum exercere dicuntur Comitis de Starrhen-
berg, Com. de Zfernini. DD. de Rechcron, Bin-
der, & Scheller.

In platea Lutea vulgò **Bottgassen**/ D. Ba-
ronis de Seel.

In **Neubau** Palatini Hungarici, & Princi-
pis Esterhazi: DD. de Andler, Albrechtspurg,
& Enzin.

In fossa argillacea ad aureum agnellum hor-
tus est à gratia multùm amabilis.

Guntendorpii Episcopi Jaurinensis è Du-
cibus Saxonix. Marchionis de Obizi. Com. de
Königseck. Baronis ab Opper. D. Secret. de

May-

Mayern. Quo etiam referimus nondum absolutum, sed vel ab ipso jam exordio suo sumptuosum, qui unà cum Magnifico Palatio favoribus Augusti Rom. Regis in Schönbrun mirâ arte, & industriâ pro dignitate tanti Principis adornatur.

Omnes hi vel vastitate immensi, vel ab ædificiis raris, & superbis pretiosi, vel à floribus, fructibusque aliarum Regionum mirandi, peristromatis arboreis, sylvulis integris, statuis, picturis, aliisque hortensibus deliciis amœni non minorem Viennensi Urbi gloriam, quàm animis ipsis genuinam delectationem pariunt, & voluptatem.

His Hortorum amœnitatibus non possumus non subnectere delicias alias, quas Urbs tota ex amœno arborum virore, pratorum varietate, fluviolorumque gratioso strepitu, umbrâ, aëreque jocante, ex vicino sibi post pontem loco excipit, quem *Prater* vulgari nomine compellant: Locus iste Suburbii Leopoldini conterminus eam habet in se amœnitatem, quæ & ipsas cum primariis Ministris Cæsareas Majestates sæpiùs suavi sinu, venatione, aliâque recreatione refocillat, & copiosam serum etiam in tempus nobilitatem allicit, & invitat ad hilaritatem, locus ob id verè pretiosus, ac dignus, qui reliquis suam ob amœnitatem hortorum illiciis comparetur.

Inter alia recreationi dicata, qualia copiosa tam Urbs, quàm annexa Civitati Suburbia

numérant, in quibus variæ pro virium mentis-
que relaxatione exhibentur spectacula, nume-
randæ veniunt Domus Comicæ, & sphæriste-
ria: illas quod attinet præter id, quod in Cæ-
fareo, & Academico Societatis Jesu Collegio,
ac Domo Professa, in quibus coram Augustissi-
mis Majestatibus, spectante tam Nobilium, &
quàm populi confertâ multitudine Dramata
exhibentur, ipsa in Regia novum, & amplum
non dudum erectum cernitur Theatrum, quod
à Scenarum varietate, commoditate, & reliquo
apparatu comico non parvam sibi vendicat com-
mendationem. Binæ adhuc aliæ habentur in Ur-
be Domus comicæ, quarum una in platea ad por-
tam cœli, altera in platea simplici dicta sita est:
Ubi frequenter per anni decursum tam ea, quæ
aures, quàm quæ oculos ingenuè valent delecta-
re, curioso spectatori cû hilaritate proponuntur.

Sphæristeria, quantùm accepimus quatuor
numerantur, ubi suam ad artis regulas dexteri-
tatem amantes pilæ ostentant variæ: in aliis al-
bis, nigris in aliis pilis luditur: primum non
procul ab Aula Cæsarea est erectum, ad portam
cœli situm est alterum, tertium penès Mona-
sterium ad Scotenses dictum: quartum tandem
penès RR. PP. Ord. S. Francisci in Domo Albö-
siana reperitur.

Inter loca recreationi servientia, non mi-
nimam sibi partem vendicat quidam Augustissi-
mi Imperatoris locus, quem ab ædificio *Teu-*
gebau appellant, asservantur hîc diversa spe-
ctatu

ſtatu digna animalia ſuis diſiſa repagulis, & in
certa fora diſtributa, Leones, Urſi, Tygrides,
Lynceſ & aves rariſſimæ, quarum una molis, &
magnitudinis juſtæ pro plumis ſetis, aut quaſi
pilis eſt obducta, altera hîc ſpectatur beſtia,
cui Carpophoro nomen eſt inditum: acceſſit
noviſſimè à Turcica Legatione allatum par Pan-
therarum tam cicurum, ut Vertagorum locò le-
pores capiant, eòſque ad eum, qui curam illa-
rum habent, apportent, & abſolutâ venatione
raro ſpectaculo equis veluti caniculi inſideant,
& aſſeſſori ſuo blandiantur, hæ tamen adhuc
Turcæ cuidam, qui curam earum ulterius ge-
rat, conceditæ.

Hoc etiam titulo non prætereundum judi-
cavi ſpectaculum aliud, quod in Leopoldina
quotquot Dominicis, feſtiſque diebus æſtivo
tempore ad Leonem aureum vaſtâ in Domûs
area pergulis bene inſtructa copioſis ſemper
ſpectatoribus exhibetur, ubi Urſorum, Tauro-
rum, ac aliarum tam cicurum, quàm ferarum
beſtiarum venationes inſtruuntur. Reliqua,
quæ paſſim in domibus aliis reperiuntur lu-
bentes prætergredimur, ac rebus
aliis immoramur.

TITULUS ULTIMUS.

Magnitudo, & Ambitus Urbis.

UT Operi nostro finem imponamus, ad-
jungimus coronidis locò quod titulo se-
cundo promisimus, Urbis Viennensis
Magnitudinem, & capacitatem, quæ cùm in
celeberrimis etiam per Orbem Civitatibus in-
ter prima earundem numeratur decora, non in
mediocre Viennæ Gloriosæ ornamentum ce-
det, & commendationem, cùm, uti sequenti-
bus ostendetur, maximas etiam Urbs nostra per
Orbem Urbes, si non superet, certò amplitudi-
ne suâ adæquet; pro comperto enim habemus
circuitum illius, si unà cum Suburbiis, quæ va-
stissima elegantissimis Urbibus non imparia ip-
sorum hostium testimonio numerat, compute-
tur (quemadmodum ex Mathematica quapiam
demonstratione anno elapso facta, accepimus)
esse 20830. passuum, quæ sanè circumferentia
ingens est, & propè immensa. Ut autem hanc
cum aliis Urbibus comparationem instituamus,
eas, quæ ob amplitudinem suam celeberrimæ
censentur, commemorabimus, additis Autho-
rum, qui earundem magnitudinem exploratam
habuère nominibus: A Principe Urbium Ro-
ma exordium sumimus, hæc ut Lipsius l. 3. de
Magn. Rom. c. 2. testatur, cum suburbiis ad
Ostia usque protensa in circuitu suo olim occu-
paverat 50000. passus, jam verò postquam

à Gothis est vastata ad 21. vel 22000. passus esse redactam ajunt; David Frölichius tamen Cesareopolitanus Mathematicus, qui Lipsio pluribus annis est recentior, Romam non nisi 20000. suo circuitu moderno continere tempore asserit, ex quo illam Viennâ 830. passibus inferiorem esse cognoscimus.

Constantinopolim Romæ subnecteremus, nisi eodem Lipsio teste illam Romæ circuitu, & amplitudine suâ parem intelligeremus, adeoque & hanc à Vienna superari cognosceremus: quare Româ Neapolim quæ cognominis Regni Metropolis est concedimus: hæc testante Ludovico Gotofredo in Archontologia Cosmica non nisi 7000. passus suo complectitur ambitu, quare integris 13830. passibus à Viennensis Urbis magnitudine eam deficere est necesse.

Neapolim Venetiæ, uti idem Frölichius Author est 1000. superant quidem passibus, 12830. tamen à Viennensis Urbis amplitudine superantur, quæ, quia sunt amplissimæ Italiæ Urbes, nulla alia est, quæ cum Vienna in comparisonem venire queat, unde in Galliam ex Italia transimus.

Parisiolorum vastissimæ totius Galliæ Civitatis (reliquæ enim ob magnitudinem suam, non admodum commendantur) amplitudinem non nisi ex copia incolarum, cum nullum de circuitu ejus Authorem repererimus, licet colligere, Urbs hæc, ut Nicolosius, Maginus, & Frölichius testantur 500000. Incolarum conti-

net, Lipsius tamen réclamat, eámque lib. 3. de Magn. Rom. cap. 3. ad 400000. suo tempore redactam numero defendit: Verùm quidquid sit de Parisiensium Incolarum numero, illud certum videtur, vel parem, vel ampliorem hominum multitudinem Viennæ degere, cum constans est opinio etiam ultra 600000. numerus Viennæ habitantium excurrat, quod vel exinde colligitur, quod vel in unico loco suburbiorum, cui à S. Udalrico est nomen ante modicum tempus 45000. personæ fuerint numeratæ Cæterum ut ad solidiora nos convertamus, platea longissima Parisiorum juxta præfatum Frölichium ad ipsam Civitatis portam extensa, adeoque Urbis diameter, non nisi unicum milliare Germanicum, seu 4000. passus adæquat, sequitur proinde juxta regulam Adriani Mezii totam circumferentiam Urbis 12566. passus non posse excedere, quod etiam confirmare videtur dictum illud Caroli V. Imperatoris Gloriosissimi, qui cum aliquando Lutetiam à magnitudine tantopere celebrari audisset, se Chyrothecam habere reposuit, qua Lutetiam operire posset, Gandavum videlicet intellexerat Flandriæ Caput, quæ Urbs verso in Latinum Gallico idiomate Chyrothecam significat; cum igitur ut Joannes König eruditissimus Geographus in *Vestigiis suis Mathematicis* affirmat, Gandavum ultra 12000. passus suo in ambitu non multum complectatur, consequens est, & Parisios, &
Gan-

Gandavum Viennensis Urbis magnitudinem non adæquare.

Verùm ut etiam in Lusitaniam nos convertamus, Ulyssipponem in comparationem adferamus, quæ Regni illius Urbs Princeps, & omnium est amplissima, sed & hæc ut sæpius memoratus Frölichius confirmat non nisi 8000. passus ambitu suo complectitur, atque adeò cum Vienna in magnitudine componi non debet.

Ne tamen sola in Europa nos detineamus, Oceanum conscendamus, & in Orientem vela faciamus, oggeret se illico, quæ reliquas inter Urbes primatum tenet celeberrima Goa. Verum hæc ut ait Lipsius ambitu 9000. passuum terminatur, ac vel ideo 11830. passibus à Vienna exceditur: ac ut etiam alias, suis quidem jam ruderibus sepultas revocemus in memoriam, Persepolis celebris quondam Imperii Persici civitas 20000. passus numerabat in circuitu: Tauris mediæ Metropolis 16000. complectebatur, sed utraque Viennâ inferior, utrâque superior est Vienna.

Et ne nimium prolixi simus, Cairum modernis etiam temporibus non tam Ægypti, quàm Orbis universi celeberrimum Emporium præmemoratis adnecto: Hoc uti Vansleb. in Rel. de Ægypto pag. 117. scribit 15. Germanica milliaria, seu 60000. passus sua in circumferentia

tia numerabat, sed etiam huic, si debitam proportionem observabimus Vienna potest comparari: nam Cairum quod attinet, nosse oportet, demissas plerumque casas potius quam domos in illa Urbe reperiri, quæ unius contignationis altitudinem non superent, cum è contra hac in Urbe nostra omnes fermè ad tres, plurimæ ad quatuor, & nonnunquam ad quinque contignationes ascendant, in quo si defectum aliquarum per excessum aliarum suppleamus, omnes saltem trium contignationum continebunt altitudinem, quod si igitur una contignatio separetur ab altera, & in unam locaretur una juxta alteram planitiem, triplo Viennam fore majorem, quam superius recensuimus, & quæ prius suo in circuitu passus habebat 20830. iam habituram 62490. adeoque non parem solùm, sed etiam Cairo majorem passibus 2490.

Una restat adhuc magnifica illa, & antiqua Babylon, cujus tota circumferentia uti P. Kircherus in sua turri Babel lib. 2. Sect. 2. asseverat 365. stadia seu 45615. passus continebat, quæ & ipsa olim ædificia habebat augusta, & alta, quæ eodem modo abscindi, & juxta se poni potuissent, ut vel huic soli Vienna impar, & amplitudine sua minor videatur. Verùm quamvis moderno tempore Babylone minor circuitu sit Vienna, si tamen proportionem ab augmento intra 60. circiter annos vel 70. factò, ad futurum intra totidem annos augmentum insti-

ſtituamus, reperiemus Viennam Babylone ipſa futuram ampliorem: Vienna enim intra annos 70. circiter non obſtantibus lue diriffimâ, & diuturno, cruentoque bello ita eſt auçta, ut quæ ſub Ferdinando II. Imperotore Glorioſiſſimo ultra 80000. homines non numeraverat, jam numerum 600000. ſuperet, quanta futuris 60. vel 70. annis ſperare licet incrementa? Certò ſi terminum iſtum juxta Arithmeticæ leges per regulam auream inquiramus, comperiemus, intra ſpatium annorum 70. hominum 3900000. in cenſum eſſe redigenda: Cùm autem Urbs ipſa vix amplius plures, quàm deſactò continet poſſit recipere incolas, ſequitur locum ipſum proportionaliter in tantum augendum eſſe, quantum ipſe incolarum numerus augebitur, cùm igitur hic ſexies, & media parte major ſit, conſequens eſt, ipſam Civitatem ſexies, & mediâ parte majorem fore, atque adedò in tota ſua circumferentia numeraturam 136395. paſſus, qui æquivalent 34. minoribus Germanicis miliaribus, & 395. paſſibus, & hoc ipſo Babylone futuram ampliorem.

Atque hæc ſunt, quæ de Vienneniſis Urbis gloria differenda judicavimus, plura de eadem majora, & laudabiliora dicturi; ſi instrumenta ad hoc debita, aliorumque, quorum petimus ſubſidium, ac tempus amplius habuiſſemus: quemadmodum enim unio in concha abſconditur, quæ aliorum oculis objicitur, & ſuum intus
ſer-

fervat theſaurum, ſic Vienneniſis Urbis gloria,
quam hoc libello propoſuimus, gloriae illius,
quam longè majorem habet Concha eſt, ex cu-
jus venuſtate, & ſplendore facile latentis de-
cus pretii licet conjecturare.

F I N I S.

DESCRIPTIO
DE
EXPLANATIONE OB-
SESSÆ ET FELI-
CITER SECUNDA VICE
LIBERATÆ VIENNÆ.

DESCRIPITIO
DE

EXPLANATA

TIONE OR-

SESSAE ET FEL-

CITER SECUNDA VICE

LIBERATAE VIENNAE

APPENDIX

De

Explanatione obsessæ & feliciter secundâ vice liberatæ Viennæ.

Ostquàm Vienna Austriae Metropolis Cæsarea & Archiducalis Residentia, Anno 1683. die 14. Julij à servissimo Turcarum Exercitu circiter 170000. armatis militibus valido sub Ductu Jussuq; Grandis Veziri Karæ Mustaphæ Bassæ circumvallata 17. die ejusdem utriusque interclusa fuit. Hostis fossas ducendo mirum in modum appropin-

quando à dextra sinistraque suis ad lineis
 adjuncto semilunæ velo connectus ante Ar-
 cis & vulgò Lôbel suggestum contrasarpæ
 vicinus linearum designatu incurfionem,
 ita conduxit ut unicuiq; nostratum fru-
 ftra & incassum (etsi unâ vice tentatum)
 istius munimentum profundasque sesqui-
 viro fossas curriculares invadere videretur.

Quamvis durante hostis aggressu à
 nostra parte optimè prævideretur, inter-
 que horrendos Tormentorum mugitus in-
 ter devastatas hostis gallerias omni for-
 tissime interruptui repugnaretur; tamen iste
 continuatâ ferociter invasione contrasar-
 pis, Revellinisque superatis in fossam am-
 bo inter invasa suggesta commodi maio-
 ris spe irruendo profundis ejusdem lineis
 adductis humo plenè tectus enominatis
 suggestis tribus in locis apperitis, in corti-
 nis & similibus vallis recentibus cuniculis
 accensis plurimâ peditatûs parte interfectâ
 & vulneratâ civitatem per 9. hebdoma-
 tum intervallum angustiis oppressam ita

ener

enervavit, ut secundum cujuscunque judicium extremè tentandi causâ excurrere fas esset. Exinde sua Cæsarea Majestas (ut manifestum) & sacrum Romanum Imperium ob tam loci Celebris jacturam in summo periculorum casu versata superflua successuum adminicula conquærendo, nos auxietate sollicitatos gratiosissimè adjuvando restituendæ libertati paternam operam navavit. Itaque serenissimus Elector Saxonix Joannes Georgius III. in propria Persona suo cum Exercitu 11000. militibus armatis effectivè proviso, quippe 6000. peditum. 4000. equitum. 1000. Dragonorum. Compagnia Incendiariorum, unà cum corporalibus equitum excubiis, tormentis quoque bellicis selectis stipatus. 8. die mensis Septembris, Cæsareis, Palonicis, Bavariis, Francicis, aliisque confœderatis Cohortibus adstantibus se se adjunxit. Quibus conjunctis eodem die aciei ordo (ut hîc in ære habetur) designatus fuit. Sed tamen animadvertendum

quod Regipoloniæ, Cæsarea Majestate ita postulante, de Bavariis, Saxonis & Francicis, in summa 4. Batalliones concessæ fuerint. Quâ de causa 5. tantum Battaliones de Saxonis in prima linea designatæ fuerunt. Postero die 9. Septembris campo Tulnensi relicto ad montem Vienneensem integer Exercitus se admovit. 10. ejusdem pedites, superioris sylvæ montem obtinebant. Saxones dextrorsum Collem proximum Kalenbergæ adjacentem conscendunt. Reliqua peditatûs turba valli inhæret, equites ordinem sequuntur. Aliquot Dragoni commemorato monti transceso se committunt. Quo sua Regia Majestas Poloniæ cum aliis præclaris Bellicibus omnia perscrutatum loca veniens in rupevalli finitima vigilias suis Heyduckis agendas mandat. Elector Saxonis ex jussu Regis Poloniæ aliquot Battaliones ibidem, hoste forsan Heyduckos repulsuro locat. Isto die non singularis armorum commotio oriebatur. Sequente

te vero 11. Septembris tota peditum co-
 hors Kalenbergæ se admovebat. Saxo-
 nici pedites occasione ejusdem loci ser-
 viente festinando Exercitui præveniebant.
 Qua propter illi jam jam propemodum
 montem transcendentibus ad pares lineas
 ducendas! expectant. Renunciato de
 montis altitudine, simul ac hostis absentiam,
 visis Turcis Batallionatim in altera mon-
 tis parte appropinquantibus, Saxones,
 etiamsi Cæsarei impediende valle latè dif-
 fusi & reliqui medium montis obtinerent,
 illum tanquam prærogativam hosti rescis-
 suri conscendunt. Hoste in medio mon-
 tis stare conspecto, Saxonici residuæ co-
 horti associati sinistrorsum, perustum Mo-
 nasterium ordinis Camalduensis (37.)
 antiquam arcem (36.) simul eum Cæsara-
 reis obtinentes muniunt unum Cæsareum,
 duo Saxonica tormenta, quibus hostem
 angebant, plantant. Hostis per quondam
 temporis spatium Dimirans cum liberis
 pauculum retroversus sese proximis infos-

sis abscondit. Noctē durante nihil peragebatur, usque ad 12. diem Septembris aurorā jam surgente Cæsarea & Saxonica Soldatesca de Monte pedetentim descendens loco bene accommodato cui omnium aspectus serviebat, insidet. Siquidem in pede Montis excrementum Saxonum viro aliorum assibus circumcinctum Cæsareis & Saxonis Batallionibus primæ lineæ ad prærogativam adfamulantur. Quàm primum ferociens hostium insultus non solum per vallem adversus Saxones, verum etiam Cæsareos non procul ab istis retro rupem latitantes exercebatur. Subinde Saxone citato pede cacumine Montis relicto deorsum volantes 2. Batalliones in valle hostem necessitate adstringendo se ponunt. Ut eidem in fine Montis pes prærogativæ hosti denegaretur. Hac temporis instantiâ reliquæ Battalliones advolantes perbene hosti sese opponunt. Hostis illud sentiens valli vicinus appropinquat, peditatus illius occulta hic illicque

que loca quærit è quibus Cæsareis Saxonicisque peditibus explodendo timorem incutere studebat. Qui è contrà pedites suo in loco commorabantur donec hostis à sinistra adveniret. Ad hæc Saxonum pedités in sinistro cornu adversus hostem se convertunt. Hostis in valle saxi frutetis bene munitus Cæsareos Saxonicosque à fronte nudatos igne continuo sollicitat. Interea peditibus francicis restantibus (d) à quorum Commendatore petitum Bellidux Reüs, ut suis eum Battalionibus se adjungeret, mittitur, quoniam hosti Saxonum tergum invadendi magna prærogativa fuit. Is vero bellidux Reüs prompto animo, suum Polimarchum principem de Waldeck francorum Commendatorem sua cum Battallione sine Jussu non cedere mandasse, profecti exinde Saxonice Battalliones divisæ ad tertiam lineam versus vallem ita se movent, ut hosti impetus abdiceretur, & peditus securitatis studio ex tribus lineis una cum 2.

frontibus formare necessitaretur. (a b)
 interim ab hoste Battalionibus primæ li-
 neæ explodendo, non mediocris jactura
 inferebatur, cum ille contactus; Cæsarei
 econtrà & Saxones nudati, hostili po-
 sto indagatæ aptius eundem expellere vi-
 debatur. Idcirco Turcæ à 2. Batallioni-
 bus Cæsareorum peditum, in quos illi (ut
 prædictum) barbarè irruebant, sub Ducis
 de Croy ductu sursum Montem urgeban-
 tur. Turcæ vero descendentes in altera
 Montis parte Cæsareos ita aggrediebant-
 tur, ut hoc in conflictu prænominatus
 Dux de Croy vulneratus, illius frater occi-
 sus fuerit. Exemplo Ludovicus Mar-
 chio Badensis turmam Saxonorum Dra-
 gonorum ex secunda linea sinistri cornu
 de equis descendantium stipatus succur-
 rendo hostem prorsus de Monte singulari
 Saxonorum tormentorum ope depulit.
 Infanteria Saxonica hostem à fronte in-
 vadendo ita perturbat, ut imminentem
 tergo montem velocissimo cursu confuge-

re cogeretur. Saxones cum Cæsareis illum subito insequentes in cacumine Montis sese locaturum propellunt. Hoc instante reliquæ Saxonum Batalliones in valle (ut ante visum) latitantes hostem crudeliter â tergo cædunt. Ille vero in fossis per amplâ planicie explicatis cum quibusdam vexillis hæsitans continuante igne impediēbat ne nostratibus ad incursum cū reliquis in monte stantibus conjunctio præstaretur. Quapropter aliquot de istis Commendati hostem ad latus invadentes ad castra deserenda urgebant. Quâ retrostantibus Batallionibus ad reliquum exercitum sese admovendum via præparabatur, Elector Saxonix Montis apicem transcendens suis Belliducibus hac semper in actione pedites dirigentibus favorem exhibens, optando, ut, ni sinistrum cornu duxisset in propria persona illis adfuisset. Postea infanteria Cæsarea in monte conscenso castra metabatur. Hactenus horâ secundâ pomeridianâ in dextro cornu nihil fiebat.

Atta-

Attamen reliqui pedites unâ cum cornu dextro in sylva apud Dorenbach latitantes ad pugnam parati ordine aciei versus hostem se conferebant. Fortes mox turmæ dextrum cornu invadentes videbantur. Aliquot etiam Turcæ à sinistro usque in vallem in vasi parimodo illuc tendentes dextrum cornu aggrediebantur. Hosti aliquot Poloni occurrentes repellebantur. Qui igitur 4. Battallionibus Infanteriæ, à Cæsareis, Bavariis, Saxonis & Francicis ex postulatu Regis Poloniæ ante Couscensionem Kalenbergæ traditis ante dextrum cornu ad prærogativam positos sese associabant, cum dextrum cornu periclitaturum esse videretur, demum. Hussari se adhærentes hostem aggrediendo in fugam negabant. Hoc temporis fluxu Dux Lotharingiæ cæteris cum Cæsareis Belliducibus in Montem veniens actionem Dextri cornu usque ad finem spectabat. Hoste fugam capessere viso, Consilio Polimarcho Goltzea à Belliducibus approbato, victoria

ria

ria insequendo hostem reportabatur. Dux Lotharingæ hoc peracto de Monte revertabatur. Cæsarea & Saxonica Infanteria cunctis Batallionibus stipata de cacumine Montis descendebat; Turcæ in valle hoc conspecto in priora sua castra revertentes ad sinistram aliquot 1000. congregabant. Hostis præterea vallum obducendo 6. tormentis de ære (e) munivit. Quibus tamen semper alte nimis fulminabatur, idem altitudinem Disputaturus videbatur, Cæsarei, Saxonicique ad prælium parati monti imminentes altitudinem opinione hostem aggrediendi super eminebant, ille jam jam se castris (f.) dedit, Saxonis exinde ad prædam hæc 6. tormenta erant. Perdurante conflictu sub vesperum intra 5 tam & sextam horam Ludovicus Badensis cum Saxonis, Hauslericis Dragonis unà cum medio Wittenbergico Regimento & aliis turmis usque ad contrascarpam portæ scotiæ vulgò scoten Thor sese admovendo quamprimum mutuo consensu

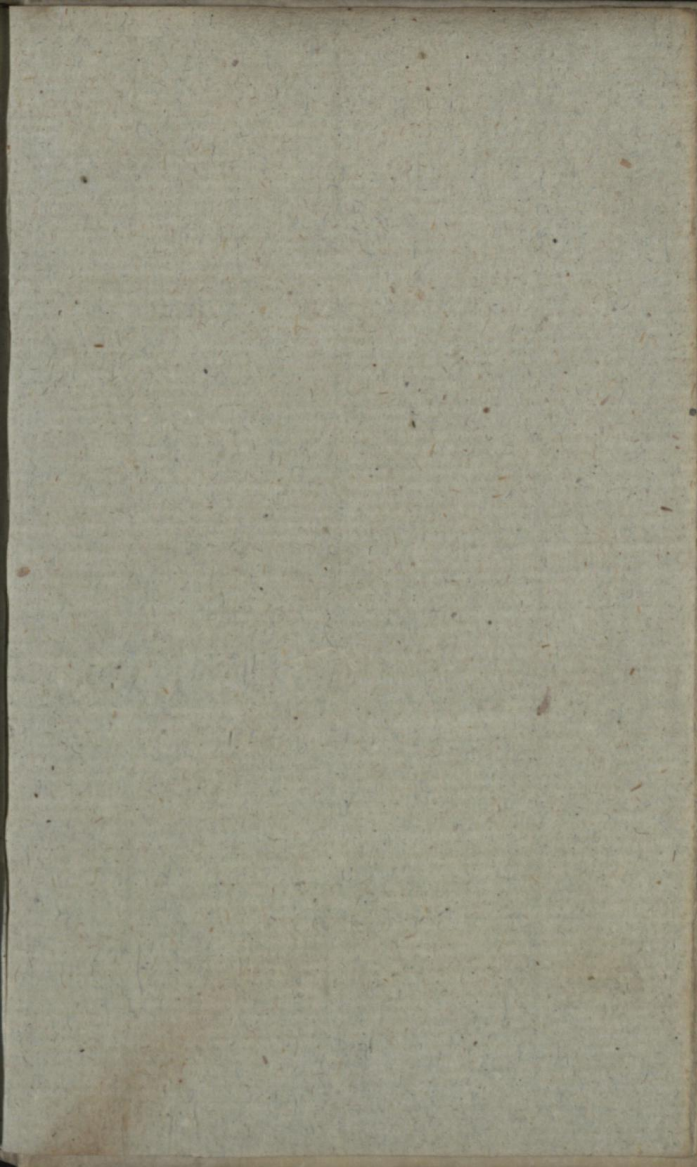
fu cum Commendatore comitæ de Staren-
 berg hostiles fossas cuniculosque hucus-
 que à militibus fortiter confirmatos cor-
 ruendi causam præbebat: hostis ex ca-
 stris suis usque ad ultimum momentum
 horribili tormentorum boatu, fero bom-
 barum jactu, crudelique tumultu, quasi
 palma in Manibus suis adhuc viresceret,
 continuabat. Nostrates ad extra (modo
 concluso) in fossis à tergo invadentes
 hostis 2. tormentorum versorum igne an-
 gebat. Cum Janitscharis paulisper per-
 acto conflictu Turcæ è lineis, omnibus
 relictis fugientes nostrates e civitate cor-
 ruentes non exspectabant. Nostrates è
 civitate sub maturum lucis ortum irrum-
 pere Approchas præsumentes nec unum
 è Turcis reperientes omnia prædæ attri-
 buta sine ullo insultûs puncto superabant.
 Poloni Capitalia hostis castra ingrediendo
 grandis Veziri tentoria unà cum adjun-
 ctis prædabantur. Hoste sumo illius diei
 manè cum magna equorum & Machina-
 rum

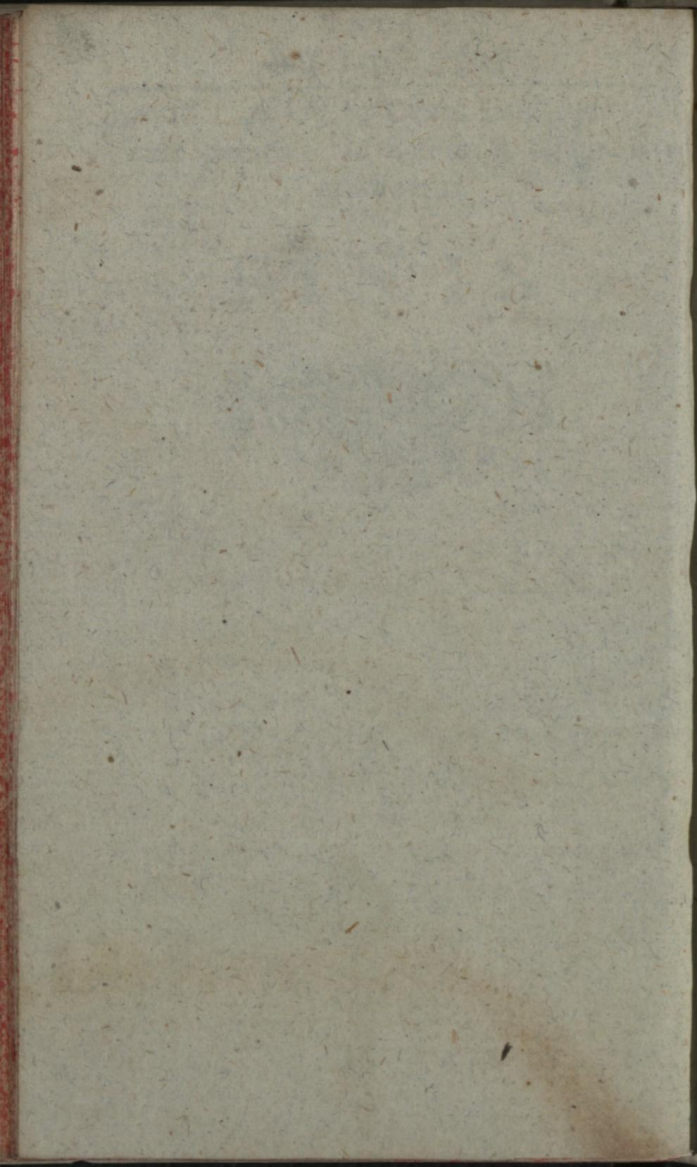
rum curruum copiâ, cum multis 1000. militum castris â tergo relictis adversus Schwâcham confugiente gratissima eodem vespero nova â generali adjutante comite de Ausperg suæ Cæsareæ Majestati Thirensteinia retro Cremsam illo tempore residenti adferebantur. 13. Septembris manè Rex Poloniae, Electores, Bavariae, & Saxoniae, Dux Lotharingiae simul & praesentes principes, belliduces hostis Approchas circa civitatem recognituri adveniebant. 14. ejusdem sub meridie sua Cæsarea Majestas per naves sub ternum tormentorum salve circum civitatem exiguo Aulicorum Comitatu adstipulata Viennam felicissimè attingebat, ubinam suæ Cæsareæ Majestati portum obtinenti, ambo Electores Bavariae & Saxoniae, Dux Lotharingiae, reliqui Principes & Belliduces unâ cum ingenti populorum turba ad ripam Danubij obviantes de felicissima civitatis liberatione congratulabantur.

bantur. *Adhæc* te Deum laudamus se-
lenni pompâ. In Basilica S. Stephani
cantabatur.

FINIS.

4844

12 III 10

VII

239

